

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	7
Inkomst- och lönefördelningen.....	7
Inkomstfördelningen i ett regionalt perspektiv	7
1 Hushållens inkomster	8
Inkomstutveckling för vem?.....	8
1.1 Förändring av ekonomisk standard 1991–2004	8
1.1.2 Fördelningspolitiska nyckeltal	10
1.2 Fördelning av ekonomiska resurser 1991–2002	10
1.2.1 Lönespridning 1992–2002	10
1.2.2 Löneskillnad mellan kvinnor och män.....	11
1.2.3 Lön i olika regioner.....	11
1.2.4 Inkomstfördelningen	12
1.2.5 Ekonomiskt utsatta.....	13
1.2.6 Utveckling av ekonomisk standard för olika grupper	14
Ungdomar	14
Barn.....	15
Ålderspensionärer	15
2 Inkomstfördelningens utveckling i ett regionalt perspektiv	15
2.1 Bakgrund	15
2.2 Inkomstskillnader mellan invånare i olika kommuner	16
2.2.1 Invånarnas privata och offentliga försörjning i kommunerna.....	16
Regionala mönster i socialbidrag, arbetsmarknadsstöd och sjukpenning	17
Nettotransfereringar.....	17
2.2.2 Utjämning mellan kommuner.....	18
2.2.3 Skillnader i ekonomisk standard mellan kommuner.....	19
Inkomsternas konjunkturkänslighet	20
Utjämning över tiden.....	21
2.3 Inkomstskillnader mellan regioner	21
Regional tillväxt.....	21
Befolkningsstruktur.....	23
Försörjningskvot och faktorinkomst	23
2.3.1 Ekonomisk standard	24
Ekonomisk standard och befolkningsutveckling.....	25
Fördelningen av offentlig välfärdskonsumtion.....	26

2.3.2	Förvärvsarbets tid och tid i hemarbete.....	28
2.4	Slutsatser	29
Underbilaga 3	.....	30
	Begrepp och definitioner	30
	Avsteg från den officiella inkomststatistiken.....	31
	Datamaterial	31

Tabellförteckning

Tabell 1.1	Ekonomisk standard 2002 samt förändring 1991–2002 och 2002–2004. .... Median för grupper av individer	9
Tabell 1.2	Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2002.....	9
Tabell 1.3	Medianlön för kvinnor och män i olika regioner 2002	12
Tabell 1.4	Andel med justerad disponibel inkomst understigande 60 procent av medianinkomsten 1995 och 2002.....	14
Tabell 2.1	Kommunal variation i olika inkomstslag för invånarna 2002	17
Tabell 2.2	Bruttoregionprodukt 1993. Utveckling 1993–2001 av BRP och lönesumma per capita fördelat på regionfamiljer	22
Tabell 2.3	Befolknings- och försörjningsituation i olika regioner 2002	24
Tabell 2.4	Hushållets ekonomiska standard (median) i olika regioner. Förändring 1991–2002 samt relativ nivå 2002	24
Tabell 2.5	Hushållets ekonomiska standard efter boendeutgift 2002	26
Tabell 2.6	Faktorinkomst, disponibel inkomst samt disponibel inkomst efter beaktande av offentlig konsumtion och boendeutgifter 1999.....	27
Tabell 2.7	Tidsanvändning i olika regioner 2000/2001	28
Underbilagetabell 3.1	Individernas ekonomiska standard 1991–2002 samt förändring 1991–2004. Median för olika grupper samt medelvärden för inkomstgrupper (deciler).....	33

Diagramförteckning

Diagram 1.1	Lönespridning 1992–2002	10
Diagram 1.2	Kvinnors lön i relation till mäns lön 1992–2002	11
Diagram 1.3	Gini-koefficienten för justerad disponibel inkomst 1991–2002	12
Diagram 1.4	Andelen med svag ekonomi 1991–2002	13
Diagram 1.5	Ekonomisk standard för barn, ungdomar och ålderspensionärer i förhållande till hela befolkningen 1991–2002.....	14
Diagram 1.6	Andel barn (0–17 år) som lever i familjer med svag ekonomi 1991–2002.....	15
Diagram 2.1	Invånarnas genomsnittliga bruttoinkomst i kommunerna 2002.....	16
Diagram 2.2	Inkomstslagets betydelse för invånarnas bruttoinkomst 2002	17
Diagram 2.3	Nettotransfereringar mellan invånarna i olika kommuner 2002	18
Diagram 2.4	Medianinkomst inom kommuner för olika inkomst- definitioner 1999.....	19
Diagram 2.5	Den kommunala inkomstfördelningen 1991– 2002.....	20
Diagram 2.6	Samband mellan inkomstnivå 1991 och inkomstutveckling 1991–1995 på kommunnivå.....	20
Diagram 2.7	Samband mellan inkomstnivå 1995 och inkomstutveckling 1995–2000 på kommunnivå.....	20
Diagram 2.8	Omfördelningseffekt mellan kommuner av skatter och transfereringar	21
Diagram 2.9	Ekonomisk standard efter boendegift per genomsnittlig förvärsarbetstimme år 2001 för individer 20–84 år i olika kommungrupper.....	28
Figur 2.1	Nettotransferering för invånare i kommunerna 2002.....	18
Underbilagefigur 1	Socialbidrag per invånare 2002.....	34
Underbilagefigur 2	Arbetsmarknadsstöd per invånare 2002	34
Underbilagefigur 3	Sjukpenning per invånare 2002	34
Underbilagefigur 4	Andel född i annat land än Sverige 2002	34

Sammanfattning

På riksdagens uppdrag lämnar regeringen sedan 1994 fördelningspolitiska redogörelser i anslutning till budgetpropositionen och/eller vårpropositionen. Årets redogörelse innehåller dels en redovisning av hushållens inkomster och inkomstfördelning sedan början av 1990-talet, dels en fördjupad analys av skillnader i ekonomisk standard mellan hushåll i olika regioner av landet.

Inkomst- och lönefördelningen

*Hushållens ekonomiska standard*¹ ökade med drygt 12 procent mellan 1991 och 2002. Ökningen var något större bland män (13 procent) än bland kvinnor (11,5 procent). Mest gynnsam har utvecklingen varit för ålderspensionärer som ökade sin ekonomiska standard med mellan 15 och 21 procent. För ungdomar i åldern 18–24 år ökade däremot den ekonomiska standarden mycket svagt, vilket bland annat förklaras av att en allt större andel studerar allt längre. Under perioden 2002–2004 beräknas den ekonomiska standarden öka med ytterligare drygt 2 procent och samtliga grupper, inklusive ungdomar, beräknas uppvisa en positiv utveckling.

Lönespridningen, som ökat kontinuerligt under de senaste elva åren, tenderar att bromsas upp. Utvecklingen av månadslönerna bland de i den övre delen av fördelningen har mattats av kraftigt. Månadslönen vid nionde decilen är emellertid fortfarande ungefär dubbelt så hög som vid första decilen.

Löneskillnaden mellan kvinnor och män är i stort sett oförändrad jämfört med föregående år och skillnaden mellan mäns och kvinnors lön är liksom tidigare större för dem med hög lön. Bland dem med högst lön har dock löneskillnaden minskat svagt. Lönekvoten 2002 uppgår till 74 procent, dvs. lönen för kvinnor uppgår till 74 procent av lönen för män. Motsvarande lönekvot uppgick till 72 procent 2001. För medianlönen är kvoten 88 procent och bland dem med lägst löner är kvoten 94 procent.

*Inkomstspridningen*² ökade med ca 13 procent mellan 1991 och 2002. Under den första delen av 1990-talet var inkomstspridningen i det närmaste oförändrad. Ökningen förklaras huvudsakligen av att hushållen med högst ekonomisk standard ökat sin inkomst mer än övriga efter 1995. Denna utveckling har dock bromsats upp efter 2001.

Andelen hushåll med svag ekonomi är 4,5 procent, vilket innebär en svag ökning jämfört med tidigare år. Sett i ett internationellt perspektiv är detta en låg nivå.

Inkomstfördelningen i ett regionalt perspektiv

De offentliga skatte- och transfereringssystemen har inga uttalade regionalpolitiska syften, men medför i praktiken en långtgående utjämning av regionala skillnader i hushållens ekonomiska standard. Som en följd av att bl.a. sysselsättningsgrad och arbetstid varierar starkt mellan olika delar av landet, är de regionala skillnaderna mellan invånarnas marknadsinkomst³ stor. När man också tar hänsyn till de offentliga systemen i form av skatter och transfereringar framträder en annan bild – en bild av en mycket jämn regional fördelning av hushållens ekonomiska standard. Efter att skatter och transfereringar beaktats ligger hushållens genomsnittsinkomst i de flesta regioner och kommuner på ungefär samma nivå och ingen region eller kommun avviker genom påtagligt lägre nivå än andra. Däremot uppvisar ett fåtal kommuner, i synnerhet runt storstadsområden, något högre inkomster. Om även värdet av den offentliga konsumtion som kan knytas till individen beaktas, sker en ytterligare utjämning mellan regioner.

Analysen har gjorts stegvis och visar tydligt hur skillnader i marknadsinkomst utjämnas kraftfullt, när offentliga system i form av transfereringar, skatter och offentlig konsumtion tas med. I de flesta, 199 av landets 289 kommuner år 2002, fick invånarna tillbaka mer transfereringar och offentliga subventioner än de betalade i skatt, arbetsgivar- och egenavgifter.

² Inkomstspridningen mäts med Gini-koefficienten för justerad disponibel inkomst. Definition finns i underbilaga 3.

³ Marknadsinkomst är summan av lön, företagar- och kapitalinkomst.

¹ Medianvärdet för disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda.

Det finns inget som tyder på att skillnaderna i genomsnittsinkomst efter skatter, transfereeringar och offentlig konsumtion har ökat under de senaste 10 åren. Även om skillnaden mellan invånarnas inkomster i kommuner och regioner är tämligen lika över tiden, kan vissa konjunkturrella variationer observeras. De regionala inkomstskillnaderna minskar i en konjunkturdgång, för att sedan öka i samband med en konjunkturuppgång. Detta fenomen styrs framförallt av förändringar i den övre delen av inkomstfördelningen. I en lågkonjunktur minskar skillnaderna genom att kommuner med högre ekonomisk standard (och stor andel marknadsinkomster) tappar i inkomst samtidigt som kommuner med lägre ekonomisk standard förefaller mer stabila över konjunkturcykeln.

En indelning av landet i kommungrupper visar att förortskommunernas marknadsinkomster ligger 26 procent över riksmedianen och glesbygdskommunerna ligger 21 procent under riksmedianen. Beaktas även de offentliga transfererings- och skattesystemen samt den offentliga konsumtionen och boendeutgifter ligger förortskommunerna 9 procent över riksmedianen, medan glesbygdskommunernas ekonomiska standard överstiger riksmedianen med 3 procent. Den initiala skillnaden på 47 procentenheter i marknadsinkomst har således minskat till 6 procentenheter när de offentliga systemen och boendeutgifter beaktas.

Slutligen studeras också hur regionala skillnader i ekonomisk standard förhåller sig till regionala skillnader i arbetstid. Här konstateras att ekonomisk standard per arbetad timme är betydligt lägre i kommuner där invånarna till stor del försörjer sig via marknadsinkomster.

1 Hushållens inkomster

Statistiska centralbyrån (SCB) följer regelbundet inkomstfördelningen i Sverige genom undersökningen av hushållens ekonomi, HEK.⁴ Analysen i följande kapitel grundar sig huvudsakligen på denna undersökning.

⁴ Undersökningen bygger på kontrolluppgifter till inkomsttaxeringen, myndigheters register och telefonintervjuer. Tidigare benämning Inkomstfördelningsundersökningen (HINK).

Fördelningsanalys av disponibel inkomst ger en god bild av den ekonomiska standarden⁵ i hushåll med olika sammansättning.

Ekonomisk standard ger emellertid inte en fullständig bild av hushållens resurser eftersom en stor del av dessa kommer från subventionerad offentlig konsumtion i form av t.ex. barnomsorg, utbildning, hälso- och sjukvård, äldreomsorg. I tidigare fördelningspolitiska redogörelser⁶ har redovisats fördjupade studier, där värdet av offentlig konsumtion adderats till den ekonomiska standarden. Resultaten visade att den offentliga konsumtionen har en kraftigt utjämnade effekt på inkomstfördelningen.

Inkomstutveckling för vem?

Undersökningen av hushållens ekonomi, HEK, bygger på årliga tvärsnitt av befolkningen. Det innebär att det inte är samma individer som studeras över tid. Sammansättningen av olika grupper förändras således. Enskilda individer förflyttar sig mellan inkomst- och åldersgrupper. Samboende kan separera för att vid nästa mättillfälle ingå bland ensamstående med barn. Gruppen ålderspensionärer kompletteras med yngre personer samtidigt som äldre personer dör. En individ som säljer sitt hus kan göra en kapitalvinst och därmed tillfälligt hamna i den högsta inkomstklassen.

Vid redovisning av vissa nyckeltal som inkomströrlighet och ekonomisk marginalisering följs enskilda individers rörlighet på inkomstskalan med hjälp av SCB:s databas LINDA. I LINDA är uppgifterna *longitudinella*, dvs. det är möjligt att följa samma individ över tid.

1.1 Förändring av ekonomisk standard 1991–2004

Den ekonomiska standarden 2002 och utvecklingen sedan 1991 redovisas i tabell 1.1 fördelat på ålder och kön. I tabellen finns även en framskrivning till 2004.

⁵ Disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda. Statistiken för 2002 är preliminär.

⁶ Proposition 1999/2000:1 Bilaga 4 och proposition 2001/02:100 Bilaga 3.

Den senaste statistiken visar att medianen för hushållens ekonomiska standard har ökat med 12 procent mellan 1991 och 2002. För män är ökningen 13 procent att jämföra med 11,5 procent för kvinnor. Medianinkomsten för ålderspensionärer har ökat kraftigt (15–21 procent) men den ekonomiska standarden är fortfarande lägre för pensionärer än för genomsnittet. Ungdomsgruppen 18–24 år har en mycket svag utveckling under perioden bland annat till följd av att en större andel studerar och under allt längre tid.

Tabell 1.1 Ekonomisk standard 2002 samt förändring 1991–2002 och 2002–2004. Median för grupper av individer

Kronor per år i 2003 års prisnivå. Förändring i procent

	Ekonomisk standard 2002	Förändring 1991–2002	Förändring 2002–04
Samtliga (medelvärde)	169 800	14,9	2,5
Samtliga (median)	152 600	12,2	2,3
Kvinnor	147 600	11,5	2,3
Män	157 700	12,9	2,3
0–17 år	144 200	11,7	1,2
18–24 år	137 000	0,3	2,4
25–34 år	155 400	14,0	1,0
35–44 år	157 100	10,1	1,6
45–54 år	181 700	7,1	1,6
55–64 år	189 000	16,3	1,4
65–74 år	136 400	15,2	8,2
75+ år	111 300	21,5	6,4

Anm. Framskrivning till 2004.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Tabell 1.2 Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2002

	1991	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Lönespridning (Decil9/Decil5)	-	1,40	1,44	1,46	1,46	1,52	1,55	1,55	1,59	1,58
Lön (D5kvinnor/D5män)	-	0,87	0,88	0,86	0,86	0,88	0,88	0,86	0,87	0,88
Inkomstspridning (Gini)	0,221	-	0,214	0,228	0,246	0,232	0,252	0,287	0,254	0,249
Gini exkl. kapitalvinster	0,203	-	0,205	0,210	0,214	0,217	0,220	0,235	0,228	0,229
Förmögenhetskoncentration topp 1%	-	19,5	-	-	20,3	-	29,8	26,1	25,3	-
Andel med svag ekonomi (%)	3,4	-	3,3	3,7	3,5	3,7	4,0	4,4	4,2	4,5
Andel barn med svag ekonomi (%)	2,9	-	2,9	3,8	3,4	2,9	4,1	3,8	3,7	4,3
Barns relativa standard (%)	95,0	-	93,7	92,2	92,1	93,8	93,1	93,9	94,8	94,5
Regional spridning	1,18	1,16	1,14	1,16	1,17	1,19	1,17	1,21	1,18	1,16
Inkomströrlighet (M)	-	0,048	0,042	0,041	0,041	0,042	0,045	0,046	0,047	0,047
Marginal-effekt (%)	-	-	-	53,2	53,4	52,2	50,1	47,7	45,1	45,1
Ekonomiskt marginaliserade (%)	5,9	6,3	9,8	9,9	9,8	9,9	9,5	9,0	8,9	9,1

Anm. Förklaringar till nyckeltalen finns i underbilaga 3 samt i avsnitt 1.1.2 och 1.2.

Övriga åldersgrupper har en mycket varierad inkomstutveckling med ökning på mellan 7 och 16 procent.

Mer detaljerade uppgifter om utvecklingen av ekonomisk standard för olika grupper från 1991 till 2002 visas i underbilagetabell 3.1. Där framgår att inkomstutvecklingen har varit god även för samboende med en ökning på 15 procent mellan 1991 och 2002. Ensamstående med barn har dock haft en svag inkomstutveckling och inkomsten har ökat med knappt 4 procent.

I underbilagetabellem visas även den genomsnittliga ökningen för 10 inkomstgrupper, s.k. deciler. Sammansättningen av grupperna förändras över tiden. De lägre inkomstgrupperna har en svagare real inkomstutveckling mellan 1991 och 2002 än grupper med högre inkomst. I de högsta inkomstgrupperna är ökningen 17–26 procent. Detta beror både på ökade marknadsinkomster och högre kapitalvinster. I genomsnitt är ökningen 12 procent.

Med hjälp av ekonomisk och demografisk utveckling samt regler i skatte- och transfereringssystemen görs en framskrivning av inkomster från 2002 till 2004. Den ekonomiska standarden beräknas i genomsnitt öka med drygt 2 procent under denna period när hänsyn tas till prisutvecklingen. Resultaten av framskrivningen visar dessutom att det endast är ålderspensionärer som får en väsentligt högre real utveckling med 6–8 procent.

1.1.2 Fördelningspolitiska nyckeltal

Utvecklingen sedan 1991 för ett antal fördelningspolitiska nyckeltal redovisas i tabell 1.2. Hälften av nyckeltalen analyseras utförligare längre fram i denna bilaga medan övriga endast kommenteras här. Definitioner finns i underbilagan.

Förmögenhetskoncentrationen visar hur förmögenheten är fördelad och har tidigare inte följts regelbundet. Sedan 1999 finns emellertid årliga mätningar och av dessa framgår att förmögenheten har blivit mer ojämnt fördelad 1992–1999. I tabellen redovisas den andel av förmögenheten som de 1 procent rikaste äger. Andelen var störst 1999 men är jämnare därefter.

Regional spridning: Skillnaden i inkomstnivå mellan rika och fattiga regioner ökade under slutet av 1990-talet. Kvoten 1,16 mellan decil 9 och decil 1 är år 2002 samma som 1996, vilket innebär att inkomstnivån är 16 procent högre i den rikare regionen jämfört med den fattigare. De regioner som studeras är 81 lokala arbetsmarknadsregioner enligt NUTEK:s gruppering. I kapitel 2 behandlas den regionala inkomstfördelningen mer i detalj.

Inkomströrligheten minskade något i början av perioden men ökade igen mot slutet av 1990-talet. De senaste åren har den varit i stort sett oförändrad.

Marginal effekter: Den genomsnittliga marginaleffekten har minskat från 53,2 procent 1996 till 45,1 procent 2002. Minskningen beror främst på lägre arbetslöshet, kompensation för delar av den allmänna pensionsavgiften och justering av brytpunkter i skattesystemet samt införande av maxtaxa i barnomsorgen.

Ekonomiskt marginaliserade: Efter en kraftig ökning under 1990-talets krisår har utvecklingen vänt och andelen ekonomiskt marginaliserade har minskat. Fortfarande är det 9 procent av personer i åldern 20–64 år för vilka mer än halva den disponibla inkomsten kommer från arbetsmarknadsstöd, sjukförsäkring, förtidspension, bostadsbidrag eller socialbidrag tre år i rad.

1.2 Fördelning av ekonomiska resurser 1991–2002

Detta avsnitt inleds med en redovisning av skillnader i månadslön mellan olika individer baserad på uppgifter från årlig lönestatistik från

SCB.⁷ Med lön avses den överenskomna månadslönen vid heltidsarbete och både heltids- och deltidsanställda ingår.

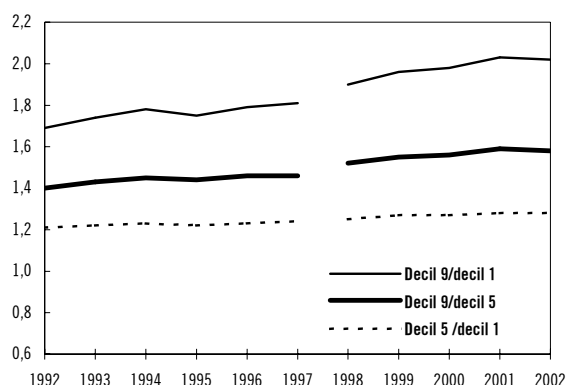
Därefter följer ett avsnitt om inkomstfördelningen för hela befolkningen och för olika grupper, där den disponibla inkomsten är den ekonomiska variabel som analyseras.

1.2.1 Lönespridning 1992–2002

För att analysera lönespridningen är det vanligt att förutom medelvärden beräkna olika statistiska mått som deciler och median för individerna sorterade efter lön. Medelvärdet 2002 för månadslönen är 22 100 kronor och medianlönen är 19 600 kronor. Den nionde decilen beräknas till 31 000 kronor och den första decilen till 15 300 kronor. Detta innebär att 80 procent av alla löner ligger mellan dessa två månadslöner.

Som framgår av diagram 1.1 har kvoten för de med hög lön (decilgräns 9) och medianen (decilgräns 5) ökat i stort sett kontinuerligt under de senaste elva åren. År 2002 uppgår den till 1,58, vilket innebär att lönen vid den övre gränsen ligger 58 procent över medianen. Kvoten mellan hög lön och låg lön (decilgräns 1) har beräknats till 2,02 och även den har ökat under perioden. Medianlönen jämfört med de med låg lön har varit oförändrad under de senaste fyra åren. Mellan 2001 och 2002 minskade decilkvoterna svagt.

Diagram 1.1 Lönespridning 1992–2002

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

⁷ Lönestatistiken grundar sig på företagets personalredovisning och har av SCB från 1998 kompletterats med uppgifter för urvalspersoner i LINDA. Den statistiska täckningen av branscher och personal i ledande befattningar har förbättrats avsevärt så att fler personer med höga månadslöner ingår i statistiken.

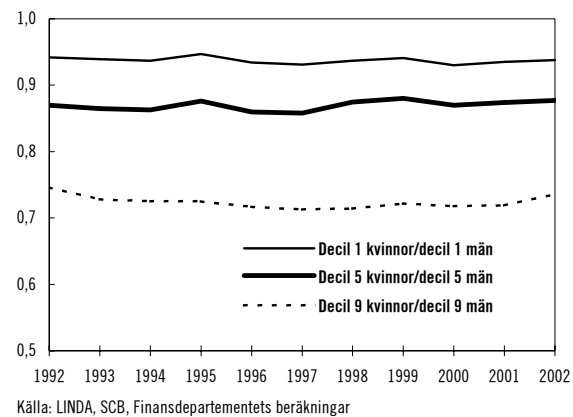
En del av den ökade lönespridningen förklaras av en förbättrad urvalstäckning, vilken medför att personer i högre befattningar, företrädesvis inom privat sektor, numera ingår i redovisningen i mycket större omfattning. Annorlunda uttryckt, lönespridningen underskattades före 1998 då dessa individer inte ingick i undersökningen. I diagram 1.1 markeras detta genom ett brott i serien.

1.2.2 Löneskillnad mellan kvinnor och män

I diagram 1.2 jämförs kvinnors lön med mäns lön för olika decilgränser när lön för kvinnor respektive män har sorterats i två olika lönefördelningar. Relationerna har varit påfallande konstanta under perioden. Skillnaden i lönenivå är stor mellan könen, särskilt vid den högre decilgränsen där kvinnors månadslön år 2002 har beräknats till 26 150 kronor och mäns månadslön till 35 550 kronor, dvs. kvinnors lön uppgår till 74 procent av mäns lön. Vid den lägre lönegränsen är skillnaden mindre och kvinnors lön (15 000 kronor) är 94 procent av mäns månadslön (16 000 kronor). Medianlönen för en kvinna (18 400 kronor) är cirka 88 procent av mannens medianlön (21 000 kronor). Mellan 2001 och 2002 har kvinnors månadslön svagt närmat sig mäns månadslön vid den övre decilgränsen. Löneandelen har ökat från 72 procent till 74 procent.

En del av förklaringen till dessa skillnader i lön är att kvinnor och män har olika ålder, utbildning, arbetstid och arbetar inom olika sektorer. Om ingen hänsyn tas till dessa faktorer är kvoten mellan kvinnors och mäns genomsnittliga månadslön 83 procent. Vid standardvägning efter yrke, där hänsyn tas till dessa faktorer, har kvinnors lön som andel av mäns lön beräknats till 92 procent.⁸ Resterande skillnad kan vara uttryck för olikhet i faktiskt antal arbetade år (pga. föräldraledighet) och olika typer av oförklarade faktorer, men möjligen också diskriminering avseende bl.a. befattning och lön.

Diagram 1.2 Kvinnors lön i relation till mäns lön 1992–2002

De lönerelationer som redovisas avser månadslön vid arbete på heltid (deltidslön omräknad). Då väsentligt fler kvinnor än män arbetar deltid (frivilligt eller ofrivilligt) blir skillnaden i ekonomiska resurser större mellan könen än vad dessa relationer visar. Detta behandlas i en särskild bilaga till budgetpropositionen för 2004.⁹

1.2.3 Lön i olika regioner

För att anknyta till den regionala analysen i kapitel 2 redovisas månadslön för kvinnor, män och samtliga vid två olika geografiska uppdelningar i tabell 1.3. Näringslivsstrukturen i dessa regioner är högst varierande men ändå förefaller det som om medianvärdet på månadslön är påfallande lika i de olika regionerna.

Stockholms län har ett löneläge som är 10 procent högre än riksvärdet. Det skiljer 3 000 kronor per månad mellan Stockholms län och Småland med högst respektive lägst löneläge. I glesbygdskommuner är medianen 8 procent lägre än medianen i riket och i storstäder och förortskommuner ligger medianen 8 procent över rikets median. Motsvarande regionala mönster återfinns även vid en separat analys för kvinnor och män. Det kan noteras att medianlönen för män i de flesta regioner ligger högre än den högsta medianlönen för kvinnor som är 20 300 kronor i Stockholms län.

⁸ Medlingsinstitutet och SCB, Lönestatistik årsbok 2002.

⁹ Proposition 2003/04:1 Bilaga 4.

Tabell 1.3 Medianlön för kvinnor och män i olika regioner 2002

Månadslön i kronor

	Samtliga	Kvinnor	Män
Hela riket	19 600	18 400	21 000
Riksområden			
Stockholms län	21 600	20 300	23 700
Östra Mellansverige	19 300	18 100	20 800
Småland med öar	18 600	17 600	19 700
Sydsverige	19 300	18 100	20 900
Västsverige	19 500	18 300	21 000
Norra Mellansverige	18 900	17 700	20 300
Mellersta Norrland	18 800	17 900	20 000
Övre Norrland	19 100	18 000	20 500
Kommungrupper			
Storstäder	21 000	19 900	22 600
Förortskommuner	21 200	19 800	23 500
Större städer	19 500	18 300	21 000
Medelstora städer	19 000	17 800	20 500
Industrikommuner	18 900	17 700	20 200
Landsbygdskommuner	18 500	17 500	19 600
Glesbygdskommuner	18 100	17 500	18 900
Övriga större kommuner	18 800	17 600	20 000
Övriga mindre kommuner	18 700	17 600	20 000

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

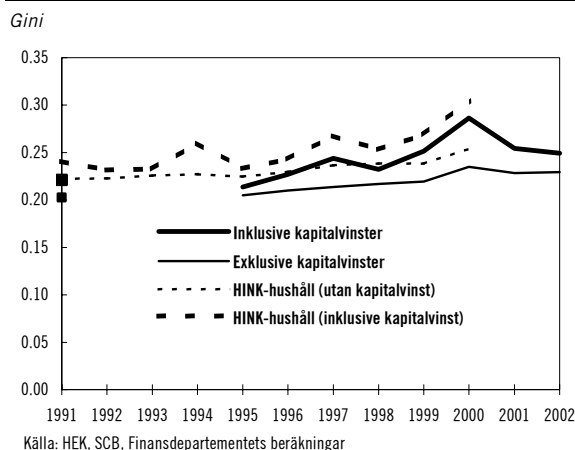
1.2.4 Inkomstfördelningen

När inkomstfördelningens utveckling över tiden analyseras måste ett antal val avseende metod och definitioner göras. Det gäller t.ex. hur inkomsten beräknas, om det är hushåll eller individer som ska analyseras och hur man ska jämföra hushåll med olika storlek och sammansättning.

Analyserna i denna redogörelse avviker i några avseenden från SCB:s officiella statistik. Syftet är att uppnå en mer rättvisande beskrivning av fördelningen av konsumtionsmöjligheter bland individer med olika försörjningssituation. Ytterligare ett syfte är att följa internationell praxis. De avsteg som gjorts från SCB:s metoder redovisas i detalj i underbilagan.

I diagram 1.3 visas hur inkomstolikheterna, mätt som Gini-koefficienten (se underbilaga) för justerad disponibel inkomst, utvecklats mellan

1991 och 2002.¹⁰ Gini-koefficienten inklusive kapitalvinster varierar kraftigt mellan enskilda år. Ojämnheten ökar de år då hushållen väljer att realisera stora nominella värdeökningar i aktier och andra tillgångar. Enligt denna serie ökar Gini-koefficienten från 0,221 till 0,249 mellan 1991 och 2002. Ett högre värde betyder en mer ojämn inkomstfördelning. Ökningen med 0,028 enheter motsvarar knappt 13 procent. Detta mönster stämmer väl överens med vad som redovisas i offentlig statistik.

Diagram 1.3 Gini-koefficienten för justerad disponibel inkomst 1991–2002

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Kapitalvinsternas¹¹ stora genomslag på inkomstolikheterna förklaras av att de är mycket ojämnt fördelade. År 1999 stod en procent av befolkningen för 70 procent av kapitalvinsterna och tio procent av befolkningen för 99 procent av desamma. Kapitalvinsternas omfattning har ökat trendmässigt under perioden men varierar kraftigt mellan åren, t.ex. uppgick de 1992 till 18 miljarder kronor jämfört med 130 miljarder kronor år 2000. Trenden bryts dock 2001 då kapitalvinsterna uppgick till 68 miljarder kronor och den neråtgående trenden fortsatte även 2002 men i en mer blygsam takt.

När kapitalvinsterna exkluderas tydliggörs att fördelningen av övriga inkomster varit i stort sett oförändrad under perioden 1991–1995 men

¹⁰ Data avseende 2002 är preliminära och kommer att revideras. För åren 1992–1994 saknas data baserade på det hushållsbegrepp (kost-hushåll) som numera används i inkomstfördelningsstatistiken. För att kunna bedöma utvecklingen under början av 1990-talet redovisas därför även tidsserier baserade på det äldre hushållsbegreppet (HINK-hushåll).

¹¹ En kapitalvinst uppkommer då en tillgång som ökat i värde avyttras. Dessa vinster kallades tidigare realisations- eller reavinster.

därefter har ojämnheten ökat¹². Denna ökning beror främst på att de med högst inkomst har ökat sin inkomst snabbare än övriga mot slutet av 1990-talet.¹³ Även denna trend bryts 2001, då ojämnheten minskar.

De förändringar i inkomstfördelningen som skett under 1990-talet kan alltså i stor utsträckning förklaras av kapitalvinster. Anmärkningsvärt är att inkomstfördelningen i stort tycks vara helt opåverkad av den ekonomiska krisen och den höga arbetslösheten i början av decenniet.

Att inkomstfördelningen var så stabil i början av 1990-talet betyder inte att enskilda hushåll och individer inte drabbades hårt av den ekonomiska nedgången och arbetslösheten under perioden. Det kan ske stora förändringar inom en given fördelning genom att hushåll "byter plats" med varandra, utan att fördelningens sammantagna utseende påverkas. Inkomstfördelningen förblir också opåverkad om allas inkomster samtidigt sjunker i samma takt.

1.2.5 Ekonomiskt utsatta

Att utifrån inkomststatistik beräkna hur många personer som har en svag ekonomi är svårt. Det är inte självklart vilket eller vilka mått som är mest rättvisande och det finns en mängd felkällor i statistiken. Resultaten blir svårtolkade och måste bedömas med stor försiktighet. I den fördelningspolitiska bilagan till förra årets ekonomiska vårproposition diskuterades mätproblem samt för- och nackdelar med olika tänkbara mått på låg inkomst mer ingående.¹⁴

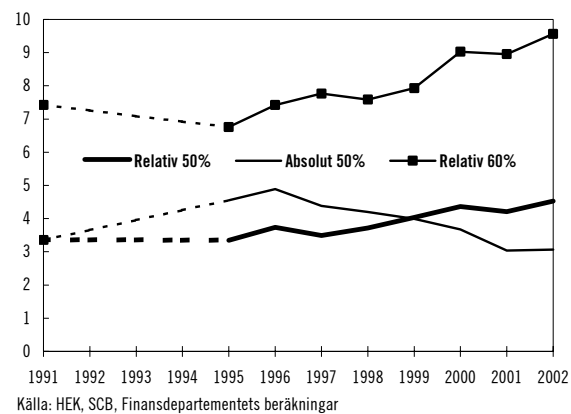
När omfattningen av låga inkomster ska beräknas utgår man vanligen från en inkomstgräns och betraktar alla individer eller hushåll vars inkomst understiger denna gräns som ekonomiskt utsatta. Inkomstgränsen kan vara absolut eller relativ. I SCB:s officiella statistik används två relativa mått på svag ekonomi: andelen hushåll som har en justerad disponibel inkomst som understiger 50 respektive 60 procent av medianinkomsten. De följande analyserna utgår från samma relativa mått som i den officiella stati-

stiken, men med de korrigerade beräkningsmetoder som redovisas i underbilagan.

En egenskap hos dessa relativa mått är att inkomstgränsen varierar över tiden. I en lågkonjunktur sänks gränsen genom att medianinkomsten sjunker och resultatet kan då bli att andelen med svag ekonomi minskar i takt med att ekonomin i landet försämras. I en konjunkturuppgång kan resultatet bli det omvända, det ekonomiska uppsvinget leder till att fler hamnar under gränsen för svag ekonomi. Därför redovisas även ett absolut mått, andelen med inkomst under hälften av 1991 års medianinkomst. Istället för att beräkna en ny gräns varje år används 1991 års medianinkomst uppräknad med prisutvecklingen.

Diagram 1.4 Andelen med svag ekonomi 1991–2002

Procent

De relativa måtten – 50 och 60 procent av medianinkomsten¹⁵ – utvecklas i stort sett parallellt, men på olika nivåer, vilket framgår av diagram 1.4. Andelen med svag ekonomi minskar mellan 1991 och 1995 när ekonomin utvecklas svagt och arbetslösheten ökar.¹⁶ Mot slutet av perioden ökar andelen i takt med att ekonomin förbättras. Ökningen är särskilt tydlig för 60 procents nivån vilket framgår av att andelen med inkomster mellan 50 och 60 procent av medianinkomsten ökar under perioden. Med det absoluta måttet ökar tvärtom andelen i början och minskar i slutet av perioden.

¹² Analysen för början av 1990-talet baseras på tidsserien som avser individer i HINK-hushåll.

¹³ SOU 2003:20, Fördelningspolitikens mål och medel, Bilaga 8 till Långtidsutredningen 2003/04.

¹⁴ Proposition 2002/03:100 Bilaga 3.

¹⁵ Den justerade disponibla medianinkomsten var 1991 136 000 kronor, 2002 var den 152 600 kronor (uppräknat till 2003 års prisnivå). Den lägre gränsen ökade reallt under perioden från 68 000 till 76 300 kronor och den högre från 81 600 till 91 600 kronor.

¹⁶ Jämförbara värden finns bara för 1991 samt från och med 1995, de streckade linjerna mellan dessa år är endast inritade för att visa vilket värde avseende 1991 som hör ihop med respektive tidsserie.

Sett över hela perioden minskar andelen med låg inkomst enligt det absoluta måttet. Inkomsterna för gruppen med lägst inkomst ökar alltså, men ökningen var mindre än ökningen i medianinkomst. Därför ökar andelen med inkomst under den relativa gränsen. Slutsatsen blir att den nedre delen av fördelningen har varit förhållandevis stabil trots den dramatiska ekonomiska utvecklingen. Andelen med en inkomst understigande 60 procent av medianinkomsten ökar från strax under 7 procent 1995 till nästan 10 procent 2002. Det som styr utvecklingen av hur många som hamnar under gränsen för låg inkomst är i stor utsträckning den valda gränsen i sig.

De grupper, i vilka andelen med inkomster understigande 60 procent av medianinkomsten ökade mest är de äldre (75 år eller äldre) och de yngre aktiva (25–34 år). Kraftigast är ökningen i den äldsta gruppen där andelen ökade med drygt 9 procentenheter. Minst är ökningen för de i ålder 35–64 år.

Tabell 1.4 Andel med justerad disponibel inkomst understigande 60 procent av medianinkomsten 1995 och 2002

Procent			
Ålder	1995	2002	Förändring
0–17	7,0	9,7	2,7
18–24	17,3	20,9	3,6
25–34	6,6	10,8	4,2
35–44	6,1	6,9	0,8
45–54	3,4	5,1	1,7
55–64	3,7	4,4	0,7
65–74	4,9	7,7	2,8
75+	8,5	17,6	9,1
Alla	6,8	9,6	2,8

Anm. Förändring avser procentenheter.
Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

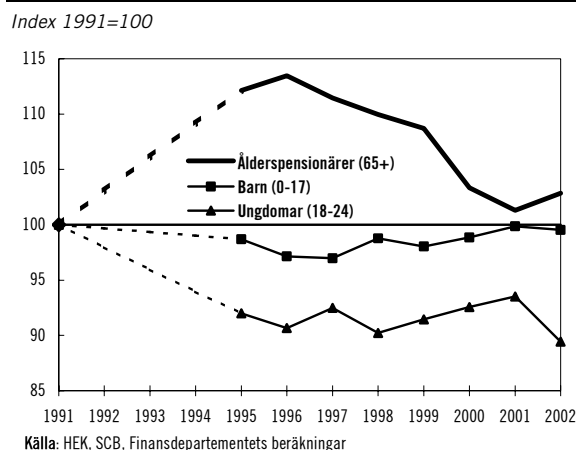
De ålderspensionärer som har lägst inkomst är ofta äldre kvinnor som inte varit förvärvsaktiva och därför saknar ATP-poäng. Deras disponibla inkomst bestäms, om de söker bostadstillägg, av nivån på det särskilda bostadstillägget (SBTP). Denna nivå varierar med boendekostnaden. Medianinkomsten har under perioden ökat vilket medfört att SBTP-nivån successivt kommit att understiga 60 procent av medianinkomsten för allt fler. Nivån på SBTP ligger strax ovanför en schablonmässigt beräknad socialbidragsnivå.

Även för andra åldersgrupper kan en viss del av ökningen förklaras av att socialbidragsnivån inte ökat lika snabbt som medianinkomsten. De som lever på socialbidrag har därför i ökad utsträckning fått en justerad disponibel inkomst på mindre än 60 procent av medianinkomsten.

1.2.6 Utveckling av ekonomisk standard för olika grupper

I diagram 1.5 redovisas hur barns, ålderspensionärers och ungdomars relativa inkomst varierat över tiden. Relativ inkomst definieras som medianen av justerad disponibel inkomst i gruppen i förhållande till motsvarande median för totalbefolkningen. För att underlätta jämförelser av utvecklingen har nivån år 1991 satts till 100 för samtliga grupper.

Diagram 1.5 Ekonomisk standard för barn, ungdomar och ålderspensionärer i förhållande till hela befolkningen 1991–2002

Ungdomar

Ungdomars (18–24 år) medianinkomst låg 1991 på samma nivå som befolkningen i genomsnitt men därefter försämrades deras relativa position påtagligt. Utbyggnaden av gymnasieskolan med ett tredje år i kombination med den svaga arbetsmarknaden medför att allt fler valt att studera, med en svagare inkomst som följd. De drabbades särskilt hårt av den sjunkande sysselsättningen i början av 1990-talet och relativinkomsterna sjönk därför fram till mitten av 1990-talet. Därefter stabiliserades ungdomarnas relativa inkomst på en mycket lägre nivå än 1991. De preliminära resultaten för 2002 tyder på att ungdomarnas relativa inkomstnivå åter faller.

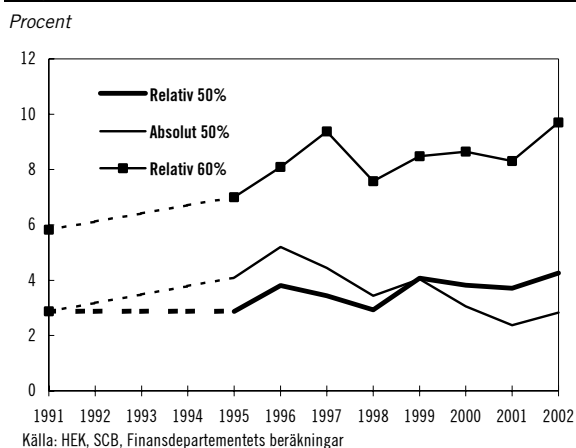
Etableringsåldern¹⁷ på arbetsmarknaden för män ökade mellan 1991 och 2000 från 22 år till 26 år. För kvinnor var ökningen än större, från 23 år till 29 år.

Barn

Den ekonomiska situationen för barnfamiljer försämrades fram till 1997. Detta kan till stor del förklaras av stigande arbetslöshet samt att de påverkades mer av saneringsprogrammet än andra grupper. Efter 1997 har en återhämtning skett. Den förbättrade situationen på arbetsmarknaden gynnar dessa familjer och under de senaste åren har även reformer genomförts för att förbättra barnfamiljernas situation. Barnbidragen har höjts successivt åren 2000–2001 och år 2002 infördes en maxtaxa i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg (effekten av denna påverkar dock inte den disponibla inkomsten).

Andelen barn i familjer med svag ekonomi ökade fram till 1996 eller 1997 beroende på vilket mått som används. Ökningen var dock liten utom då 60-procentsmättet används, detta ökade signifikant från 5,8 till 9,7 procent mellan 1991 och 1997. Andelen med en disponibel inkomst under 50 procent av medianen var stabil, men andelen med en disponibel inkomst mellan 50 och 60 procent av medianinkomsten ökade alltså påtagligt.

Diagram 1.6 Andel barn (0–17 år) som lever i familjer med svag ekonomi 1991–2002

¹⁷ Etableringsåldern definieras här som den ålder vid vilken minst 75 procent av en födelsekohort var sysselsatt enligt AKU. Siffrorna som presenteras är hämtade från SOU 2001:54, Ofärd i välfärden, Forskarantologi från kommittén Välfärdsbokslut.

Mot slutet av perioden är nivåerna stabila eller minskar beroende på studerat mått. Tydligast är minskningen när det absoluta måttet används. År 2002 ökar andelen barn som lever i familjer med svag ekonomi jämfört med 2001, oavsett vilket mått som används.

Ålderspensionärer

Ålderspensionärernas relativa ekonomiska standard förbättrades påtagligt fram till 1996, därefter återgick deras relativa position successivt till 1991 års nivå. Gruppens medianinkomst har ökat kontinuerligt varje år sedan 1991. Den snabba relativa förbättringen i början av perioden har flera förklaringar. För det första ersätts äldre pensionärer successivt med yngre pensionärer med högre ATP. För det andra påverkas pensionärer inte direkt av arbetsmarknaden. Slutligen påverkade konsolideringen av de offentliga finanserna inte pensionärsgruppen i samma utsträckning som övriga grupper. När ekonomin vände uppåt i slutet av perioden återvände pensionärerna till sin ursprungliga relativa position. Mellan 2001 och 2002 ökade dock de äldres relativinkomster igen.

ATP-systemets konstruktion medför att pensionärernas inkomst inte varierar med den makroekonomiska utvecklingen på samma sätt som de förvärvsaktivas inkomster. Det är därför naturligt att deras relativa inkomstposition förbättrades i den inledande lågkonjunkturen och att positionen försämrades när ekonomin tog fart igen. I det reformerade pensionsystemet kommer däremot även pensionärsinkomst att på ett tydligare sätt vara beroende av tillväxten i ekonomin.

2 Inkomstfördelningens utveckling i ett regionalt perspektiv

2.1 Bakgrund

Under de senaste åren har det varit ett stort intresse kring skillnader i den ekonomiska utvecklingen i olika delar av landet. Såväl befolkningsutvecklingen som den ekonomiska tillväxten och invånarnas levnadsstandard inom olika regioner har diskuterats och analyserats.

De jämförelser av levnadsförhållanden mellan olika delar av landet som förekommer i debatten och i media är oftast ytterst förenklade och bygger vanligen på typfall eller partiella analyser. Det är därför angeläget att på ett systematiskt sätt beskriva och analysera regionala levnadsförhållanden ur ett fördelningspolitiskt perspektiv.

Syftet med detta kapitel är att belysa skillnader i ekonomisk standard *mellan individer* i olika delar av landet och hur utvecklingen sett ut under den senaste tioårsperioden. Fokus ligger uteslutande på inkomstskillnader *mellan kommuner* eller regioner. Inkomstskillnader *inom* de geografiska områdena behandlas inte. För att beskriva nivåer i en region används huvudsakligen medianvärdet inom regionen. På detta sätt skapas en (i det aktuella avseendet) representativ individ för respektive region. Genom att använda medianer snarare än medelvärden undviks att extremvärden påverkar resultaten.

Skatte- och transfereringssystemen är av stor betydelse för den regionala inkomstfördelningen. Dessa system har inga uttalade regionalpolitiska syften men medför i praktiken en omfattande omfördelning mellan olika regioner. Sammantaget omfördelas ca 480 miljarder kronor till individer och hushåll via de offentliga transfereringssystemen.¹⁸ Även om en stor del omfördelas mellan individer inom en och samma region utgör en betydande del omfördelning mellan olika regioner.

Förutom de regionala effekterna av skatter och transfereringar studeras även betydelsen av offentlig konsumtion och lokal prisnivå för den regionala levnadsstandard.

2.2 Inkomstskillnader mellan invånare i olika kommuner

I detta avsnitt analyseras den ekonomiska situationen för invånare i olika kommuner och hur denna utvecklats. Kommunerna betraktas enbart som geografiska områden. Med kommunens ekonomi avses ekonomin hos de invånare som permanent bor (är folkbokförda)

inom det geografiska område som kommunen utgör.

Först redogörs för hur försörjnings-situationen varierar mellan invånare i olika kommuner med avseende på inkomstslag. Därefter analyseras de mekanismer som omfördelar resurser mellan invånare i olika kommuner. Till sist undersöks hur skillnaderna i ekonomisk standard mellan invånarna i kommunerna utvecklats över tiden. Analysen omfattar samtliga invånare, oavsett ålder.

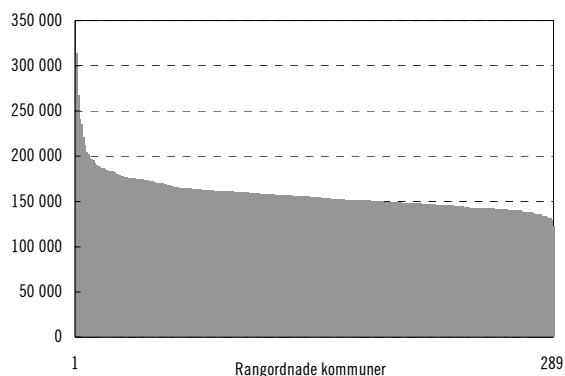
2.2.1 Invånarnas privata och offentliga försörjning i kommunerna

Invånarnas genomsnittliga bruttoinkomst¹⁹ varierade kraftigt mellan kommunerna under 2002, från 122 400 kronor per person, i Årjäng, till 313 600 kronor, i Danderyd.

Diagram 2.1 visar kommunerna rangordnade efter fallande bruttoinkomst. I 80 procent av kommunerna låg invånarnas genomsnittliga bruttoinkomst per person mellan 141 100 och 177 300 kronor. I 10 procent av kommunerna hade invånarna en inkomst under 141 100 kronor och i 10 procent hade invånarna en inkomst över 177 300 kronor.

Diagram 2.1 Invånarnas genomsnittliga bruttoinkomst i kommunerna 2002

Kronor per person

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar.

Invånarnas bruttoinkomst bestäms i huvudsak av inkomst från arbete (lön och företagarinkomst),

¹⁸ Summan av skattepliktiga och skattefria transfereringar enligt HEK 2002.

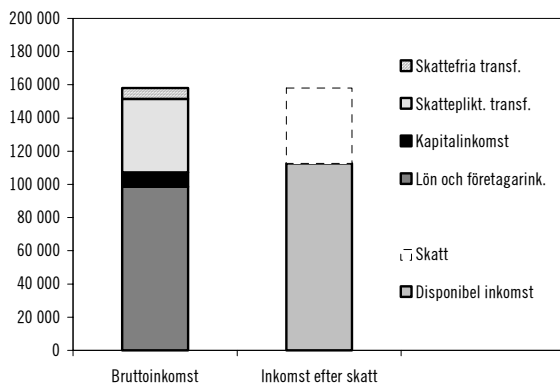
¹⁹ Invånarnas bruttoinkomst = lön och företagarinkomst + kapitalinkomst + skattepliktiga transfereringar + skattefria transfereringar.

vilket framgår av diagram 2.2. Den genomsnittliga inkomsten från arbete år 2002 var 98 500 kronor per person. Skattepliktiga transfereringar utgör det näst största inkomstslaget med 44 300 kronor per person. Kapitalinkomst och skattefria transfereringar stod i genomsnitt för 8 800 respektive 6 500 kronor av bruttoinkomsten. Skatter minskade bruttoinkomsten med i genomsnitt 45 300 kronor per person. Den genomsnittliga disponibla inkomsten per person var 112 700 kronor.

Diagram 2.2 Inkomstslagets betydelse för invånarnas bruttoinkomst 2002

Kronor per person

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Det är stor variation i genomsnittliga inkomstslag mellan invånare i olika kommuner. Tabell 2.1 visar att lön och företagarkomst varierar från 64 400 till 188 700 kronor per person och att kapitalinkomsterna varierar mellan 2 100 och 66 000 kronor per person. Skattepliktiga transfereringar varierar mindre än skattefria transfereringar. Som lägst betalade invånarna i en kommun i genomsnitt 34 900 kronor i skatt, och som högst 113 900 kronor per person.

Tabell 2.1 Kommunal variation i olika inkomstslag för invånarna 2002

Kronor per person

	Lön- och företagarkomst	Kapitalinkomst	Skattepliktiga transfereringar	Skattefria transfereringar	Skatt
Lägst	64 400	2 100	26 200	4 000	34 900
P10	80 600	4 400	36 500	5 300	38 200
Median	95 300	7 400	43 500	6 300	43 600
P90	121 300	13 100	53 200	7 900	53 200
Högst	188 700	66 000	62 100	11 900	113 900

Anm. P10 anger värdet för den kommun som har högst värde av den tiondel av samtliga kommuner som har lägst värde, P90 anger högsta värdet för 90 procent av kommunerna.

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Skatter och transfereringar jämnar ut invånarnas disponibla inkomst mellan kommuner. I de kommuner där invånarna har hög genomsnittlig lön och företagarkomst per person har invånarna också stor kapitalinkomst. Av detta följer naturligtvis att man i dessa kommuner i genomsnitt betalar mycket skatt per invånare. De kommuner som har låga inkomster av arbete och kapital tenderar att ha höga skattepliktiga transfereringar. Mellan invånarnas skattefria transfereringar och inkomster av arbete samt kapital finns däremot inget samband på kommunal nivå.

Regionala mönster i socialbidrag, arbetsmarknadsstöd och sjukpenning

Det finns vissa regionala mönster i hur mycket socialbidrag, arbetsmarknadsstöd och sjukpenning som betalas ut per invånare i olika kommuner. Inom storstadsområdena är arbetsmarknadsstödet lågt och sjukpenningen hög, medan variationen är stor när det gäller socialbidragstagande vilket tydligt speglar boendesegregationen (se underbilagefigurerna 1–4). Norrlandskommunerna har generellt sett högt arbetsmarknadsstöd och hög sjukpenning per invånare, men relativt lågt socialbidrag. I södra Sverige är arbetsmarknadsstöd och sjukpenning per invånare ofta låg, medan bilden av socialbidragstagandet är mer varierad.

Inom olika geografiska områden med likartat mönster av socialbidrag, arbetsmarknadsstöd och sjukpenning finns enstaka kommuner som avviker från detta mönster.

Andelen av invånarna som är födda i Sverige varierar över landet och kan förmodligen till viss del förklara olikheter i bidragmottagande. Bland utrikes födda är det vanligare att man inte kvalificerat sig till sjukpenning eller a-kassa, varför man i högre grad blir beroende av socialbidrag för sin försörjning.

Nettotransfereringar

Invånarna betalar skatt på sina inkomster och erhåller olika typer av transfereringar. Andra exempel på överföringar av ekonomiska medel mellan invånare via det offentliga är arbetsgivaravgifter och egenavgifter samt värdet av subventionerade offentliga tjänster. Nettot av

dessa överföringar ger en bild av om invånarna i kommunerna betalar mer än de får.

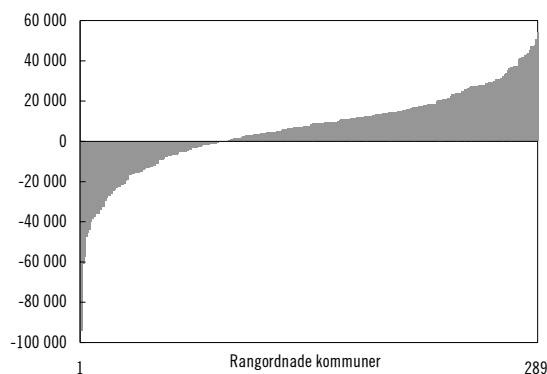
De offentliga tjänster som inkluderas i denna analys är sådana tjänster som kan relateras till en specifik individ.²⁰ Värdet av den offentliga konsumtionen hämtas från 1999 års HEK och har räknats upp till 2002 års nivå.²¹

I 199 av landets 289 kommuner (år 2002) fick invånarna mer i form av transfereringar och offentliga tjänster än de betalade i skatt, arbetsgivaravgifter och egenavgifter. Som mest fick invånarna i en kommun ca 54 000 kronor netto per person, medan invånarna i kommunen med störst negativ nettotransferering i genomsnitt betalade ca 94 100 kronor netto per person.

Totalt sett mottar hushållen större belopp än de betalar i skatter, arbetsgivaravgifter och egenavgifter. Förklaringen ligger i att det finns andra skattefinansierade verksamheter och den offentliga sektorn har också andra intäkter än de som beaktats här. Som exempel på områden som inte ingår i analysen kan man nämna polis och infrastruktur på statens utgiftssida och indirekta skatter på statens inkomstsida.

Diagram 2.3 Nettotransfereringar mellan invånarna i olika kommuner 2002

Kronor per person

Anm. Nettobetaling = transfereringar + off. kons. -skatt - arb.avg. - egenavg.
Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Det är betydligt vanligare att invånarna i de norra delarna av landet får tillbaka mer i form av transfereringar och offentlig konsumtion än vad

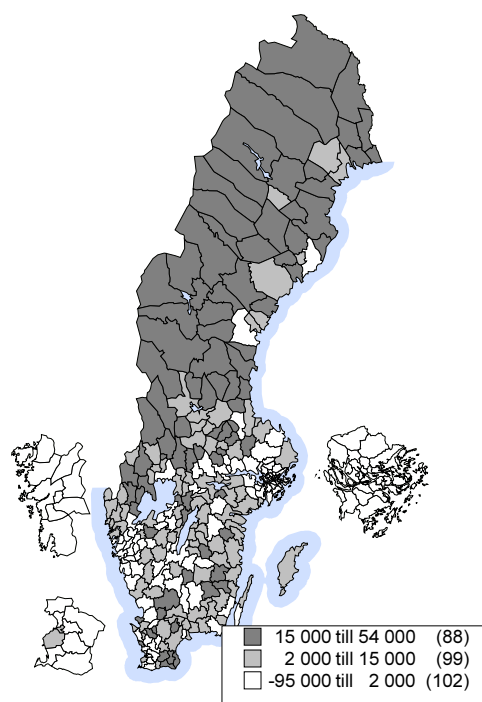
²⁰ Följande tjänster ingår i analysen: barnomsorg, skola (förskoleklass och grundskola), gymnasium, komvux, vuxenskola (särvt, statens skola för vuxna, svenska för invandrare, folkbildning/folkhögskola samt kvalificerad yrkesutbildning), universitet / högskola (inklusive forskarutbildning), äldreomsorg (hemtjänst och särskilt boende), arbetsmarknadsåtgärder, vård (primärvård, slutenvård och tandvård) samt läkemedel.

²¹ Se underbilaga för ytterligare information avseende data över offentlig konsumtion.

de betalar i skatt, arbetsgivaravgifter och egenavgifter jämfört med dem i de södra delarna. Detta regionala mönster framgår av figur 2.1. Samtliga kommuner i storstadsområdena, med undantag av Malmö, betalade mer i skatt, arbetsgivaravgifter och egenavgifter än de fick tillbaka i form av transfereringar och offentlig konsumtion.

Figur 2.1 Nettotransferering för invånare i kommunerna 2002

Kronor per person

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

2.2.2 Utjämnning mellan kommuner

Graden av självförsörjning varierar alltså kraftigt mellan landets kommuner. I de flesta kommuner betalar invånarna mindre i skatt och avgifter än de erhåller i form av transfereringar och offentlig konsumtion. Skatter, avgifter, transfereringar och offentlig konsumtion omfördelar ekonomiska resurser från kommuner med negativa nettotransfereringar till de med positivt netto. Lokalisering av offentliga verksamheter bidrar till en ytterligare utjämnning mellan kommuner.

Att mäta utjämnningseffekten av olika offentliga ingrepp i ekonomin är svårt. Om skatte- och bidragssystemen inte fanns eller var annorlunda utformade skulle sannolikt indi-

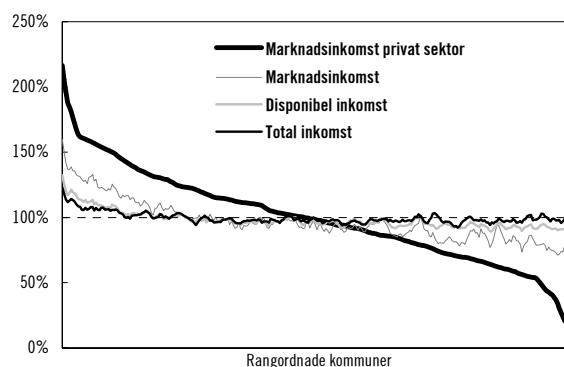
vidernas val av arbetstid, lönestrukturen och avkastningskraven på kapital m.m. ha sett annorlunda ut. På lång sikt påverkar t.ex. subventionerad utbildning fördelningen av inkomstmöjligheter och således även inkomsterna.

Att skapa sig en trovärdig bild av hur fördelningen av ekonomiska resurser skulle se ut i avsaknad av offentliga ingrepp är en i stort sett omöjlig uppgift. Istället mäts den direkta omfördelning som uppkommer av offentliga åtgärder.

I diagram 2.4 har kommunerna sorterats i fallande ordning efter storleken på de inkomster som genereras i den privata sektorn.²²

Diagram 2.4 Medianinkomst inom kommuner för olika inkomstdefinitioner 1999

Inkomstnivå relativt riksmedianen

Anm.: Glidande medelvärden (5 observationer).

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Fördelningen av marknadsinkomst från privat sektor är förhållandevis ojämn. Medianen för individerna i de rikaste kommunerna²³ är mer än dubbelt så hög som riksnivån och de fattigaste kommunerna²⁴ når bara upp till 17 procent av riksmedianen.

När löneinkomster för anställda i den offentliga sektorn adderas blir fördelningen betydligt jämnare. Denna utjämning kan inte betraktas som fördelnings- eller utjämningspolitik i traditionell mening men fördelningen av inkomster från den offentliga sektorn styrs dock av politiska beslut och kan därför, åtminstone indirekt, betraktas som en utjämning orsakad av offentliga ingrepp i ekonomin.

I nästa steg adderas transfereringar och bidrag och skatter dras ifrån så att disponibla inkomster erhålls. Sist adderas värdet av privat konsumerade offentligt finansierade tjänster, resultatet benämns *total inkomst*. Skillnaderna i total inkomst mellan kommunerna är mycket små. En överväldigande majoritet av kommunerna ligger i stort sett på riksnivå. Det är endast ett fåtal kommuner med hög inkomst som avviker från riksnivån. Medianen i de 5 rikaste²⁵ kommunerna ligger 23 procent över riksmedianen, medianen i de 5 fattigaste kommunerna ligger 8 procent under riksnivån.

Såväl offentlig sysselsättning som offentliga utjämningsystem (skatter, transfereringar, bidrag och offentliga tjänster) bidrar således till att utjämna levnadsförhållandena mellan invånare i olika kommuner.

2.2.3 Skillnader i ekonomisk standard mellan kommuner

Det finns inga etablerade metoder för att beskriva skillnader i inkomstnivå och utveckling mellan kommuner.²⁶ Här används samma metod som normalt används för att studera fördelningen bland hushåll eller individer.

Ett enkelt mått på inkomstskillnaden mellan kommuner är kvoten mellan den ekonomiska standarden²⁷ bland den tiondel kommuner med högst standard och tiondelen med lägst.

Denna kvot visar att inkomstnivån i de rikaste kommunerna 1991 var drygt 22 procent högre än i de fattigaste. Kvoten minskade i början av 1990-talet och skillnaden var som lägst knappt 17 procent 1995. Därefter vände trenden och i början av 2000-talet närmade sig nivån den som gällde 1991. Motsvarande kvot för decil 8 och decil 2 har haft en liknande utveckling.

En decilkvot jämför endast två punkter i fördelningen. Gini-koefficienten, som tar hänsyn till hela fördelningen, visar dock en liknande utveckling. Det bör observeras att skillnaderna

²² Marknadsinkomst från privat sektor definieras som summan av företagarinkomst, löneinkomst för anställda i privat sektor samt kapitalinkomst. Ett problem är här att inkomster som kommer från privat utförd men offentligt finansierad verksamhet kommer att betraktas som inkomst från privat sektor.

²³ Danderyd, Lidingö, Täby, Nykvarn och Gnosjö.

²⁴ Boden, Haparanda, Sollefteå, Pajala och Karlsborg.

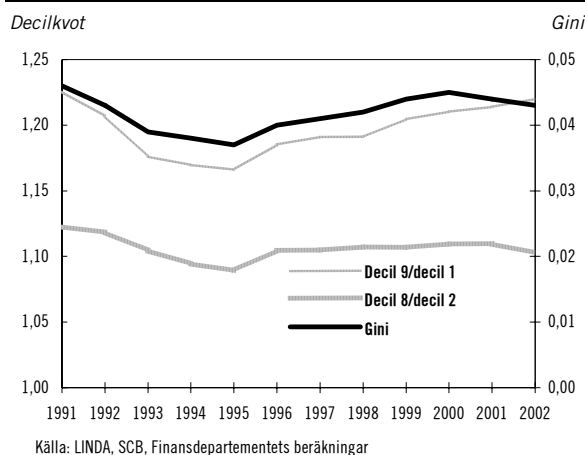
²⁵ Definierade enligt marknadsinkomst i privat sektor.

²⁶ De flesta metoder avser främst att studera om regioners ekonomiska utveckling konvergerar eller divergerar över tiden.

²⁷ Kommunens ekonomiska standard definieras som medianen av justerad disponibel inkomst bland individerna i kommunen (se underbilaga). Information avseende offentlig konsumtion finns endast tillgänglig för 1999, denna ingår därför inte i denna analys.

mellan kommuner, mätt med Gini-koefficienten, är *mycket* små över hela perioden.

Diagram 2.5 Den kommunala inkomstfördelningen 1991–2002

Inkomsternas konjunkturkänslighet

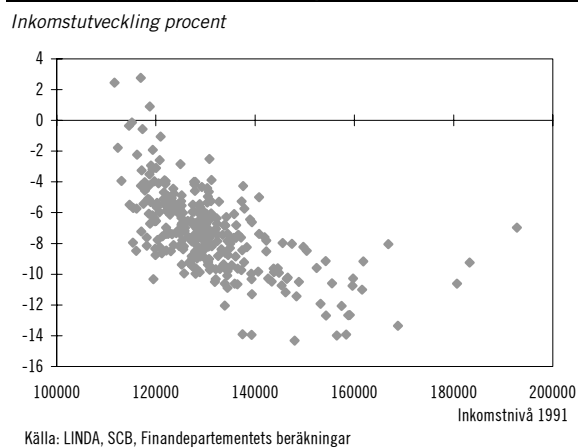
Mönstret i diagram 2.5 antyder att de regionala inkomstskillnaderna minskar i en konjunkturbedgång och ökar vid en återhämtning. I konjunkturbedgången i början av 1990-talet drabbades framförallt anställda i den privata sektorn. Inkomsterna i kommuner med stor andel privatanställda minskade därför relativt sett mer, medan de offentligtanställda (inledningsvis) klarade sig bättre. På samma sätt minskade inkomsterna mindre i kommuner med en stor andel transfereringsmottagare. Ersättningsnivåerna reducerades visserligen när de offentliga finanserna sanerades men effekten av detta uppkom dock senare i tiden. Taket i arbetslöshetsförsäkringen medför också att inkomstminskningen blir större för höginkomsttagare. Det är mot bakgrund av detta troligt att de minskade skillnaderna förklaras av att inkomsterna, relativt sett, minskade mer i rika än i fattiga kommuner.

I diagram 2.6 relateras inkomstutvecklingen 1991–1995 till inkomstnivån 1991 i landets kommuner.

I de flesta kommuner sjönk den ekonomiska standarden²⁸ under perioden. Det framgår också tydligt att minskningen av den ekonomiska

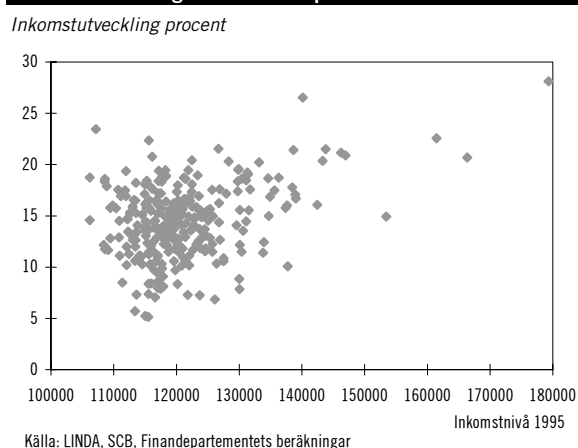
standarden var större i kommuner som hade en hög inkomstnivå 1991 och vice versa. Inkomsterna ökade t.o.m. i några kommuner med låg inkomst.

Diagram 2.6 Samband mellan inkomstnivå 1991 och inkomstutveckling 1991–1995 på kommunnivå

Efter 1995 ökade skillnaderna mellan kommunerna. I diagram 2.7 visas sambandet mellan inkomstnivån 1995 och inkomstutvecklingen fram till 2000 vilket är det år då skillnaderna, enligt Gini-koefficienten, var som störst. Under perioden ökade inkomstnivån reallt i samtliga kommuner men ökningen var större i de rika kommunerna vilket förklarar de ökade skillnaderna.

Diagram 2.7 Samband mellan inkomstnivå 1995 och inkomstutveckling 1995–2000 på kommunnivå

Pensionärens inkomster varierar mindre över en konjunkturcykel än vad inkomsterna för de i aktiv ålder gör (se avsnitt 1.2.6). På samma sätt varierar inkomsterna mindre i kommuner där invånarnas inkomster i stor utsträckning är beroende av den offentliga sektorn (via anställning eller transfereringar) än i kommuner vars

²⁸ Kommunens ekonomiska standard definieras som medianen av justerad disponibel inkomst bland kommunens invånare. Inkomsterna är uttryckta i 2003 års prisnivå.

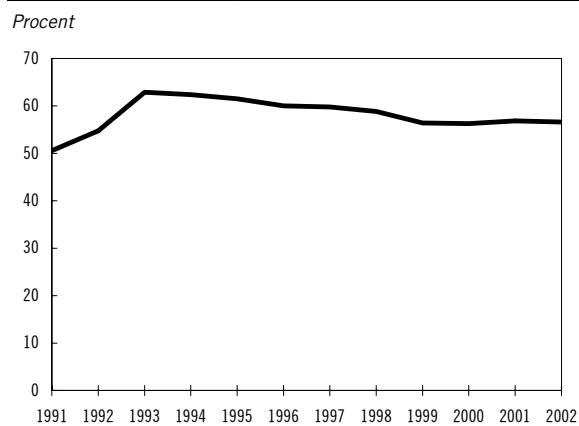
invånare i stor utsträckning försörjer sig på marknaden.

Utjämning över tiden

I avsnitt 2.2.2 beskrevs hur den offentliga sektorn utjämnar inkomsterna mellan individer i olika kommuner. De redovisade utjämnings effekterna avsåg där 1999. För att bedöma om omfördelningen ökat eller minskat över tiden används i diagram 2.8 en något enklare metod. De Gini-koefficienter för kommuner som presenterades i diagram 2.5 jämförs med motsvarande Gini-koefficienter för marknadsinkomst. På så sätt kan en uppfattning av effekten från skatte- och transfereringssystemen erhållas. Effekterna av offentlig sysselsättning och konsumtion ingår inte i denna analys. Diagrammet visar hur mycket Gini-koefficienten minskar när den disponibla inkomsten analyseras jämfört med marknadsinkomsten. Omfördelningseffekten beräknas som:

$$\left(Gini_{\text{Marknadsinkomst}} - Gini_{\text{Disponibel inkomst}} \right) / Gini_{\text{Marknadsinkomst}}$$

Diagram 2.8 Omfördelningseffekt mellan kommuner av skatter och transfereringar

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Gini-koefficienten för medianen av den justerade marknadsinkomsten i kommunerna varierar mellan 0,092 och 0,100 under perioden jämfört med 0,037 och 0,046 för disponibel inkomst. Ojämnheten minskar alltså med mellan 50 och 60 procent på grund av skatter och transfereringar. Omfördelningseffekten ökade i början av 1990-talet och detta var en effekt av att lågkonjunkturen slog olika hårt i olika kommuner. Efter 1993 har omfördelnings-

effekten minskat i långsam takt men är fortfarande större än 1991. Det bör i sammanhanget påpekas att de värden som redovisas avseende Gini-koefficienten för marknadsinkomsten är mycket låga.

2.3 Inkomstskillnader mellan regioner

I tidigare avsnitt har inkomstskillnader mellan invånarna i olika kommuner analyserats. För att göra analysen mer överblickbar och göra det möjligt att peka på generella drag om den ekonomiska standardens nivå och utveckling har kommunerna grupperats på tre olika sätt; *riksområden*, *regionfamiljer* och *kommungrupper*. Syftet är främst att studera utvecklingen för en grupp av kommuner med vissa gemensamma egenskaper. Det kan antingen vara geografisk placering, näringslivsstruktur, befolkningstäthet, ekonomiska förhållanden, pendlingsmönster, eller en kombination av dessa faktorer.

Inledningsvis ges en kort beskrivning av hur produktion och befolkning utvecklats i olika regioner under det senaste decenniet. Därefter analyseras hur individernas ekonomiska standard skiljer sig mellan regionerna när hänsyn tas till familjens försörjningsbörda, boendegifter samt värdet av den offentliga konsumtionen.

Regional tillväxt²⁹

Som ett mått på regionernas ekonomiska utveckling 1993-2001 redovisas i tabell 2.2 lönesumma och bruttoregionprodukt (BRP) relaterat till befolkningen 16-64 år, indelat i regionfamiljer. Det är tydligt att lönesumma och BRP, med smärre avvikelser, utvecklas parallellt. Lönesumman avspeglar i vilken utsträckning som regionens produktion genererar förvärvsinkomster till dess invånare.³⁰ Med en långsammare ökning av lönesumman följer en lägre ekonomisk standard vid en given omfördelning mellan olika regioner. I tabellen

²⁹ Se NUTEK/ITPS, Regionernas tillstånd 2002 och SOU 2004:34, Regional utveckling – utsikter till 2020, Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2003/04.

³⁰ BRP utgörs av bruttolöner, kapitalförslitning och nettodriftsöverskott. Produktionen behöver inte nödvändigtvis ske i samma region som ägare och löntagare är bosatta.

visas också ett index över BRP per capita 1993. Det finns en tendens till att regioner med inledningsvis låg BRP per capita har haft en långsammare ökning av produktion och lönesumma. Särskilt huvudstadsregionens expansion har under många år varit en kontrast till glesbygdens och småorternas svaga ekonomiska tillväxt, men under perioden 1993-2001 var utvecklingen ungefär som för riket som helhet.

Tabell 2.2 Bruttoregionprodukt 1993. Utveckling 1993–2001 av BRP och lönesumma per capita fördelat på regionfamiljer

Genomsnitt i riket 1993=100. Utveckling löpande priser, procent

	BRP	BRP- utveckling 1993–2001	Lönesummans utveckling 1993–2001
Riket	100	41	43
Storstadsregioner	115	46	48
därav Stockholm	128	43	51
därav Göteborg	99	54	47
därav Malmö	96	46	40
Universitets- och högskoleregioner	90	40	44
Regionala centra	92	40	42
Sekundära centra	93	37	46
Småregioner – privat sysselsättning	92	41	46
Småregioner – offentlig sysselsättning	84	37	41

Anm. Talen är relaterade till befolkningen 16–64 år.
Källa: NUTEK/SCB och LINDA, SCB

En viktig fråga att analysera vid fördelningen av ekonomiska resurser är om olika tillväxttakt leder till ökade skillnader i välstånd mellan regionerna, eller om det sker en omfördelning av de ekonomiska resurserna som verkar mot en utjämning?

Tillväxtlitteraturen talar ofta om konvergens, där regioner med en lägre ekonomisk standard under perioder har en relativt snabb ekonomisk tillväxt.³¹ På så sätt blir välståndet i regionerna mer lika över tiden. En sådan effekt kan exempelvis uppkomma genom att arbetslösa lämnar ekonomiskt svaga regioner till förmån för starkare. Ekonomiskt svagare regioner kan också ta tillvara teknik som utvecklats i mer utvecklade regioner samtidigt som de i mindre grad drabbas av trängselkostnader. Långtids-

studier har också funnit att inkomstspridningen mellan regioner har minskat sedan början av 1900-talet i Sverige.³²

Samtidigt finns krafter som verkar i delvis motsatt riktning. Unga personer förefaller lämna stagnerade regioner, och små regioner har mindre möjligheter att ta tillvara positiva skaleffekter som skulle följa med närhet till stora marknader, högt kvalificerad arbetskraft och teknologiskt kunnande. Detta kan i ett sämsta scenario utarma regionen så pass att den inte kan upprätthålla en välfärdsmässig produktion, med avfolkning som följd. Den samlade effekten av dessa motverkande krafter är inte lätt att bedöma, men det mest sannolika är att de rådande trenderna med en fortsatt koncentration till storstadsområdena kommer att fortsätta.³³

Faktaruta 1: Regionala indelningar

Riksområden

Riksområden är en rent geografisk indelning av landet i åtta delar som baseras på län. Indelningen tar inte hänsyn till strukturella skillnader på arbetsmarknaden, ekonomiska förhållanden eller andra faktorer som skiljer mellan landsbygd och stad inom det geografiska området.

Regionfamiljer

Regionfamiljer baseras på NUTEK:s indelning av kommunerna i 81 lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner). Kommunerna sammanförs i grupper utifrån statistik om pendlingsresor, avstånd och arbetsmarknadens styrka. LA-regionerna sammanförs sedan i sex regionfamiljer efter produktionsförutsättningarna med hänsyn till befolkning, företagandel, andel med eftergymnasial utbildning, avstånd till kommuncentrum och högskoleort. De sex regionfamiljerna är inte geografiskt sammanhängande och innehåller strukturella skillnader.³⁴

³² Persson J. (1997), Convergence across the Swedish counties, 1911–1993, European Economic Review Vol. 41.

³³ SOU 2004:34, Regional utveckling – utsikter till 2020, Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2003/04.

³⁴ För en redovisning av hur kommunerna är indelade i regionfamiljer, se NUTEK rapport R 1998:6.

³¹ Se exempelvis Barro, R. och Sala-i-Martin, X. (1995), Economic Growth, McGraw-Hill.

Kommungrupper

Svenska kommunförbundets indelning av kommuner i kommungrupper bygger på folkmängd, läge, befolkningstäthet och näringslivsstruktur. Varje grupp innehåller kommuner från olika delar av landet men strukturen är relativt homogen.³⁵

Befolkningsstruktur

Den nationella befolkningsutvecklingen slår också igenom på regional nivå. De flesta av landets lokala arbetsmarknadsregioner hade under perioden 1993–2001 en minskande befolkning. Åldersstruktur och befolkningsutveckling skiljer sig dock mellan olika regioner, vilket i förlängningen kan ha effekt på inkomstfördelningen. Av tabell 2.3 framgår att det finns betydande olikheter i befolkningsutvecklingen i olika delar av landet. De regioner som haft en stor inflyttning har fått en yngre befolkning med ett positivt födelseöverskott som resultat. Storstadsregionerna samt några få andra regioner har haft en ökning till följd av såväl inflyttningar som födelseöverskott. I en del regioner motverkas födelseunderskottet av ett inflyttningsoverskott. De allra flesta av de regioner som jämförs här har dock under de senaste åren haft såväl flyttnings- som födelseunderskott med en minskade befolkning som följd.

Det är inte självklart vilka effekter flyttningar har på den genomsnittliga ekonomiska standarden i olika regioner. Om unga eller pensionärer med låga inkomster flyttar innebär detta att genomsnittet för de som bor kvar ökar. Om personer med höga inkomster flyttar leder detta istället till att de genomsnittliga inkomsterna minskar. En minskande eller ökande befolkning behöver alltså inte ha någon påverkan på den regionala inkomstspridningen. Även om flyttningar till t.ex. arbete eller studier är positiva för såväl individerna själva som samhället som helhet, kan det ha negativa effekter för de regioner som berörs. Om utflyttningen är stor kan det leda till brist på

arbetskraft och problem med de kommunala finanserna.

Försörjningskvot och faktorinkomst

Det är emellertid inte bara produktionens storlek och befolkningen som skiljer sig mellan regionerna. Försörjningskvoten³⁶ och den genomsnittliga faktorinkomsten³⁷ varierar också. Indelningen i riksområden visar att försörjningskvoten varierar från 23 procent i Stockholms län till 35 procent i Mellersta Norrland. En gruppering i kommungrupper ökar den regionala variationen något. Det beror främst på en relativt hög försörjningskvot i glesbygdskommunerna.

Faktorinkomsterna är tydligt koncentrerade till storstäderna och framförallt Stockholmsregionen. I tabell 2.3 illustreras detta genom att det endast är i Stockholms län och förortskommunerna som faktorinkomsten är markant högre än medianen i riket, dvs. har ett indexvärde som överstiger 100.

Detta indikerar en tydlig regional obalans i befolkningens inkomster men döljer samtidigt en del av den faktiska ekonomiska standard som finns i respektive region, genom att alla individens inkomster och utgifter inte beaktas. Syftet med den fortsatta analysen i detta avsnitt är att steg för steg studera hur de faktiska konsumtionsmöjligheterna fördelar sig mellan olika regioner då positiva och negativa transfereringar, boendeutgifter och värdet av den offentliga konsumtionen läggs till individernas faktorinkomster.

Med dessa empiriska fakta som bakgrund skall vi i de följande avsnitten närmare redogöra för hur den ekonomiska standarden skiljer sig mellan olika regioner.

³⁵ Kommungrupperas indelning framgår av "Vad kostar verksamheten i din kommun?", SCB och Svenska kommunförbundet.

³⁶ Med försörjningskvot avses antalet 65 år och äldre i förhållande till antalet i förvärsaktiv ålder (20–64).

³⁷ Med faktorinkomst avses summan av lön-, företagar- och kapitalinkomst.

Tabell 2.3 Befolknings- och försörjningssituation i olika regioner 2002

Antal individer. Förändring i procent. Genomsnitt i riket = 100

	Befolkning	Befolknings- utveckling 1991-2002	Försörj- nings- kvot	Faktor- inkomst (index)
Hela riket	8 961 100	3	29	100
Riksområden				
Stockholms län	1 851 200	12	23	118
Östra Mellan- sverige	1 512 000	2	29	98
Småland med öarna	801 400	-1	34	100
Sydsverige	1 295 000	5	30	92
Västsverige	1 782 000	4	29	102
Norra Mellansverige	836 200	-4	34	90
Mellersta Norrland	371 000	-7	35	91
Övre Norrland	512 400	-1	31	91
Kommungrupper				
Storstäder	1 502 300	11	25	95
Förorts- kommuner	1 324 400	12	22	125
Större städer	2 406 800	4	27	99
Medelstora städer	1 304 300	-1	33	96
Industri- kommuner	747 200	-6	34	99
Landsbygds- kommuner	380 500	-2	36	89
Glesbygds- kommuner	214 100	-11	44	78
Övriga större kommuner	645 100	-2	35	96
Övriga mindre kommuner	423 300	-3	33	93

Anm. Index för faktorinkomsterna har beräknats utifrån medianvärde i respektive region.

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

2.3.1 Ekonomisk standard

Den ekonomiska standarden, mätt som disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda (tabell 2.4) är störst i storstadsområdena och framförallt i deras förortskommuner. Indelningen i riksområden visar att den ekonomiska standarden i Stockholms län är 13 procent högre än medianen i riket medan övriga regioner endast marginellt avviker från medianen i riket. Indelningen i kommungrupper visar att det är i storstädernas förortskommuner som den ekonomiska standarden är högst. Även

om förortskommunerna är en mycket heterogen grupp, där den ekonomiska standarden i många kommuner är relativt låg, hade de boende i dessa områden i genomsnitt 15 procent högre ekonomisk standard än medianen i riket. Låg standard har de som bor i landsbygds- och glesbygdskommuner, där standarden är 6–7 procent lägre än medianen i riket.

Tabell 2.4 Hushållets ekonomiska standard (median) i olika regioner. Förändring 1991–2002 samt relativ nivå 2002

Förändring i procent. Genomsnitt i riket = 100

	Förändring 1991/96	Förändring 1996/02	Förändring 1991/02	2002 index
Hela riket	-7	20	13	100
Riksområden				
Stockholms län	-9	23	14	113
Östra Mellan- sverige	-8	21	13	100
Småland med öarna	-7	21	14	99
Sydsverige	-8	19	11	99
Västsverige	-8	21	13	101
Norra Mellan- sverige	-6	18	12	97
Mellersta Norrland	-7	18	11	97
Övre Norrland	-7	18	11	99
Kommungrupper				
Storstäder	-9	20	11	103
Förortskommuner	-9	22	13	115
Större städer	-8	20	12	101
Medelstora städer	-7	20	13	99
Industrikommuner	-6	20	14	99
Landsbygds- kommuner	-7	22	15	94
Glesbygds- kommuner	-5	19	14	93
Övriga större kommuner	-7	22	15	99
Övriga mindre kommuner	-7	21	14	97

Anm. Indexvärdet har beräknats utifrån medianvärdet i respektive region.

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Trots ekonomisk kris, arbetslöshet, budgetsanering och en efterföljande konjunkturuppgång finns det, under perioden 1991-2002, inga tydliga tendenser till att skillnaderna i ekonomisk standard skulle ha ökat mellan personer som bor i olika delar av landet. Den geografiska indelningen i s.k. riksområden visar att under 1991-1996 minskade den ekonomiska standarden något mer i Stockholmsområdet, östra Mellansverige, Västsverige och Sydsverige

än i andra områden (tabell 2.4). Lägst var standardsänkningen i norra Mellansverige. De regionala variationerna är dock små. I Stockholms län handlade det om en standardminskning med 9 procent och i norra Mellansverige uppgick minskningen till 6 procent. Under konjunkturuppgången fram till 2002 förbättrades däremot den ekonomiska standarden något mer i Stockholmsområdet än i andra delar av landet. Skillnaden mellan regionernas utveckling var emellertid även under denna period förhållandevis liten. Den ekonomiska standarden förbättrades med 23 procent i Stockholms län och med 18 procent i övre- och mellersta Norrland samt norra Mellansverige.

Indelningen i kommungrupper bekräftar de tendenser som visas av den geografiska indelningen. Minskningen i ekonomisk standard 1991–1996 var något större för personer i storstäder och förortskommuner jämfört med dem i exempelvis glesbygdskommuner. Återhämtningen fram till 2002 har varit starkast i förorts- och landsortskommuner. Totalt sett har den ekonomiska standarden mellan olika kommungrupper utjämnats något under perioden 1991–2002. Orsaken är framförallt att de ekonomiskt svagaste kommunerna inte föll tillbaka lika kraftigt som de andra under lågkonjunkturen, samtidigt som de har haft en väl så god utveckling som övriga kommungrupper under åren 1996–2002.

Sammantaget finns det, oberoende av vilken regional indelning som studeras, en tendens till att den ekonomiska standarden utjämnas mellan landets regioner under år med svag konjunkturutveckling medan skillnaderna tenderar att öka i en konjunkturuppgång. Sett över en hel konjunkturcykel sker därför ytterst små förändringar av den relativa köpkraften mellan landets regioner.

Ekonomisk standard och befolkningsutveckling

Den ekonomiska standarden hos befolkningen i en region är bl.a. beroende av befolkningens ålderssammansättning. I regioner med en låg andel i yrkesaktiv ålder är i allmänhet förvärvsinkomsterna lägre och transfereringarna högre än i regioner där andelen yrkesaktiva är högre.

För att belysa hur mycket denna ålderseffekt påverkar de justerade disponibla inkomsterna har den ekonomiska standarden beräknats under antagandet att andelen i respektive åldersklass var lika hög i alla regioner som i riket som helhet år 2002, dvs. att ålderssammansättningen skulle ha varit den samma i alla regioner. Resultatet pekar på att åldersstrukturen endast förklarar en mindre del av de regionala skillnaderna i de justerade disponibla inkomsterna. I allmänhet handlar det om avvikelser med någon eller några tiondels procentenheter. Storstäderna och glesbygdskommunerna har en något ogynnsam åldersstruktur och i förortskommunerna är effekten istället positiv. I det förstnämnda fallet är effekten en minskning av standarden med cirka en procent, i det andra fallet om en ökning med ungefär lika mycket.

Man kan också tänka sig att befolkningsförändringar över tiden har påverkat den ekonomiska standardens utveckling i olika regioner. För att illustrera betydelsen av denna effekt har de justerade disponibla inkomsterna beräknats under antagandet att andelen i respektive åldersklass var lika hög år 2002 som år 1991 i respektive region. Detta är liktydigt med att det inte skulle ha skett några förskjutningar i åldersstrukturen under perioden. Resultatet från denna analys visar att åldersstrukturen blev något förmånligare i riket som helhet mellan 1991 och 2002, motsvarande en höjning av standarden med cirka 1 procent. Utvecklingen har varit likartad i alla regioner och skillnaderna mellan regionerna är små, i allmänhet någon tiondels procent.

Ekonomisk standard korrigerad för boendeutgifter

Att enbart jämföra de justerade disponibla inkomsterna mellan personer som bor i olika delar av landet ger inte en helhetsbild av den ekonomiska välfärden. Det kan exempelvis finnas betydande regionala skillnader i konsumtionsmönster och priser. I vissa regioner kan den ekonomiska standarden reduceras av jämförelsevis höga resekostnader eller matpriser, medan boendeutgifter eller offentliga avgifter är höga i andra delar av landet.

Många av dessa regionspecifika förhållanden är svåra att beakta i beräkningar av den ekonomiska standarden, eftersom statistiskt underlag i många fall saknas. Boendeutgifterna i olika regioner följs dock kontinuerligt av SCB.³⁸ Statistiken tyder på att boendeutgifterna ökat ganska likartat under perioden 1991-1996. Under senare delen av 1990-talet har dock boendeutgifterna minskat som en följd av ränteutvecklingen. De regionala variationerna är under denna tidsperiod inte heller särskilt stora. I genomsnitt minskade boendeutgiften med ca 10 procent.³⁹ Mest minskade den i förortskommuner, landsbygdskommuner och övriga större städer medan boendeutgifterna i storstadsregionerna inte minskat lika mycket.⁴⁰

Även om boendeutgifterna utvecklats relativt jämnt i olika regioner skiljer sig nivåerna åt. Boendeutgiften i Stockholms län var år 2002 drygt 20 procent högre än rikets median. De lägsta boendeutgifterna hade mellersta Norrland och industrikommuner, beroende på vilken regional indelning som studeras.

Om boendeutgiften dras från den justerade disponibla inkomsten sker ytterligare en utjämning av de regionala skillnaderna i ekonomisk standard. Enligt den geografiska indelningen har medianhushållet i Stockholms län ca 10 procent högre köpkraft än de som bor i Norrlands kommuner (tabell 2.5) och 13 procent högre köpkraft än dem som bor i norra Mellansverige när boendeutgiften har beaktats. Det kan jämföras med att Stockholms län hade ca 15 procents högre köpkraft relativt dessa regioner innan boendet beaktats. Indelningen i kommungrupper indikerar också att det sker en ytterligare utjämning av köpkraften när boendeutgifterna beaktas, med undantag för förortskommuner. Förortskommunernas ekonomiska standard jämfört med andra regioner ligger såväl före som efter att boendet beaktats ca 15 procent högre än genomsnittet i landet. De höga boendeutgifterna i storstäderna gör att den ekonomiska standarden i dessa regioner blir lägre än medianen i riket och nästan lika låg som i landsbygds- och glesbygdskommunerna.

Jämförelsen har naturligtvis begränsningar. Det beaktas inte att samma boendeutgift kan innebära olika boendestandard i olika delar av landet, inte heller att förmögenhetsutvecklingen skiljer sig mellan regioner.

Tabell 2.5 Hushållets ekonomiska standard efter boendeutgift 2002

Genomsnitt i riket = 100

	Boendeutgift	Disponibel inkomst efter boendeutgift
Hela riket	100	100
Riksområden		
Stockholms län	122	110
Östra Mellansverige	100	100
Småland med öarna	97	99
Sydsverige	104	97
Västsverige	104	100
Norra Mellansverige	97	97
Mellersta Norrland	92	99
Övre Norrland	97	100
Kommungrupper		
Storstäder	123	96
Förortskommuner	113	116
Större städer	103	100
Medelstora städer	98	100
Industrikommuner	92	101
Landsbygdskommuner	94	94
Glesbygdskommuner	88	94
Övriga större kommuner	95	100
Övriga mindre kommuner	90	100

Anm. Indexvärdena har beräknats utifrån medianvärdet i respektive region
Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Fördelningen av offentlig välfärdskonsumtion

Individens ekonomiska välfärd påverkas inte enbart av den disponibla inkomsten och boendeutgiften. Individens konsumtion av offentliga tjänster utgör också en stor del av den enskildes ekonomiska välfärd. Till den ekonomiska välfärden bör därför även värdet av den individuella konsumtionen av offentliga tjänster räknas.⁴¹ När den geografiska indelningen används var den offentliga konsumtionen 1999 störst i mellersta Norrland och lägst i

³⁸ Uppgifter om hushållens boende samlas sedan 2003 in inom ramen för SCB:s undersökning om hushållens ekonomi (HEK).

³⁹ Enligt beräkningar från SCB, HEK.

⁴⁰ Ingen hänsyn tas till latenta kapitalvinster eller alternativkostnad.

⁴¹ Analysen i detta avsnitt bygger på en databas från SCB över individers konsumtion av offentliga tjänster. För utförligare beskrivning hänvisas till underbilagan.

Stockholms län (tabell 2.6). Skillnaden i konsumtionsvärde var lite drygt 30 procentenheter. Indelningen i kommungrupper visar en likartad bild. Den lägsta offentliga konsumtionen finns i förortskommunerna, medan glesbygdskommunerna har den högsta.

Jämförelsen av den individuella konsumtionen på regional nivå har dock vissa begränsningar. I kalkylerna beaktas inte att produktionskostnaden för offentliga tjänster och utnyttjandet kan variera mellan olika delar av landet, inte minst som en konsekvens av den regionala åldersstrukturen eller möjligheten att utnyttja stordriftsfördelar. Detta förklarar sannolikt en del av de stora variationer av den offentliga konsumtionen som finns mellan olika regioner.

De regionala variationerna i offentlig konsumtion bidrar i stor utsträckning till att utjämna den ekonomiska standarden mellan olika regioner. Skillnaden i ekonomisk standard mellan Stockholms län och medianen i riket sjunker från 13 till 5 procent och för förortskommunerna från 15 till 8 procent. Samtidigt höjs standarden i regionerna med lägst disponibel inkomst, vilket sammantaget ger en relativt sammanpressad inkomststruktur då den offentliga konsumtionen beaktas i beräkningarna.

I tabell 2.6 illustreras också hur de av marknaden genererade inkomstskillnaderna (faktorinkomsten) utjämnas då de offentliga systemens omfördelade effekt beaktas tillsammans med boendeutgifterna i respektive region. Faktorinkomsterna är relativt skevt fördelade mellan regionerna. Indelningen i riksområden visar att de högsta faktorinkomsterna finns i Stockholms län. Faktorinkomsterna är närmare 30 procentenheter högre än i norra Mellansverige där faktorinkomsterna är som lägst. Spridningen mellan kommungrupperna är ännu större. Invånarna i den rikaste kommungruppen (förortskommunerna) har närmare 50 procentenheter högre faktorinkomst än de som bor i glesbygdskommuner.

När skatter och bidrag läggs till faktorinkomsterna, sker alltså en utjämning av inkomsterna mellan regionerna. Skillnaden mellan den fattigaste och rikaste regionen sjunker till 15-20 procentenheter beroende på vilken kommungruppering som studeras. När sedan värdet av den offentliga konsumtionen och boendeutgifterna i respektive region läggs till respektive

dras ifrån den disponibla inkomsten sker en ytterligare utjämning. Skillnaden mellan den fattigaste och den rikaste regionen uppgår då till 7 procentenheter enligt indelningen i riksområden och 14 procentenheter enligt kommungrupperingen.

Tabell 2.6 Faktorinkomst, disponibel inkomst samt disponibel inkomst efter beaktande av offentlig konsumtion och boendeutgifter 1999

Genomsnitt i riket = 100

	Faktor- in- komst	Dispo- nibel inkomst	Disponibel inkomst efter offentlig konsumtion	Disponibel inkomst efter offentlig konsumtion o. boende- utgifter	Offent- lig kon- sumtion
Hela riket	100	100	100	100	100
Riksområden					
Stockholms län	118	113	105	103	80
Ö. Mellansverige	98	99	98	97	94
Småland m. öar	100	98	97	97	94
Sydsverige	94	100	99	99	99
Västsverige	101	101	99	99	100
N. Mellansverige	90	97	99	100	106
Mellersta Norrland	92	98	101	103	113
Övre Norrland	94	100	102	104	110
Kommungrupper					
Storstäder	93	103	100	95	91
Förortskommuner	126	115	108	109	89
Större städer	100	101	99	98	95
Medelstora städer	96	99	98	100	99
Industrikommuner	100	100	99	101	99
Landsbygds-kommuner	87	93	94	95	93
Glesbygds-kommuner	79	93	100	103	125
Övr. större kommuner	95	98	98	99	102
Övr. mindre kommuner	94	97	99	101	105

Anm. Faktorinkomst och disponibel inkomst i denna tabell avser 1999, i tabell 2.3 redovisas faktorinkomster och disponibel inkomst för 2002. Indexvärdena har beräknats utifrån medianvärdet i respektive region
Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

2.3.2 Förvärsarbetstid och tid i hemarbete

Genom den s.k. tidsanvändningsundersökningen kan man bilda sig en grov uppfattning om hur människor fördelar sin tid mellan förvärsarbete, fritid, studier etc. i olika delar av landet.

Den senaste tidsanvändningsundersökningen genomfördes 2000/01. Undersökningens syfte är primärt att ge en bild av läget i nationen som helhet och urvalet är därför relativt litet. Även vid redovisning av uppgifter i stora landsdelar blir osäkerheten betydande. Det är därför nödvändigt att använda en grövre regional indelning i detta avsnitt än tidigare.⁴²

Tabell 2.7 Tidsanvändning i olika regioner 2000/2001

Genomsnittligt antal timmar och minuter per dygn för individer 20-84 år, alla dagar i veckan

	Hemarbete, totalt	Förvärsarbete, totalt	Förvärs- + hemarbete
Hela riket	3,41	3,43	7,17
Riksområden			
Stockholms län	3,25	4,10	7,35
Östra Mellansverige	3,36	3,51	7,28
Småland med öarna	3,54	3,35	7,29
Sydsverige	3,45	3,22	7,06
Västsverige	3,43	3,39	7,22
Norra Mellansverige	3,41	3,33	7,14
Norrland	3,41	3,20	7,01
Kommungrupper			
Storstäder	3,18	3,46	7,04
Förortskommuner	3,37	4,07	7,44
Större städer	3,31	3,44	7,15
Medelstora städer o. Industrikommuner	3,53	3,30	7,22
Gles- och landsbygdskommuner	3,56	3,17	7,13
Övriga kommuner	3,51	3,39	7,30

Källa: Tidsanvändningsundersökningen, SCB

Undersökningen avser personer mellan 20 och 84 år och hur de i genomsnitt fördelar sin tid mellan olika aktiviteter per dygn, sett över veckans alla dagar. Vissa aktiviteter utövas inte alls, eller inte alla dagar, av alla personer. Detta

⁴² Det finns betydande skillnader i kvinnor och mäns tidsanvändning. Kvinnor arbetar i allmänhet mer i hemmet medan männen i högre grad ägnar sig åt förvärsarbete. Genom att tidsanvändningsundersökningen omfattar så få individer är det inte möjligt att samtidigt redovisa uppgifter för olika kön och regioner. Istället hänvisas till proposition 2003/04:1 Bilaga 4, Fördelningen av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män, där tidsanvändningen per kön redovisas.

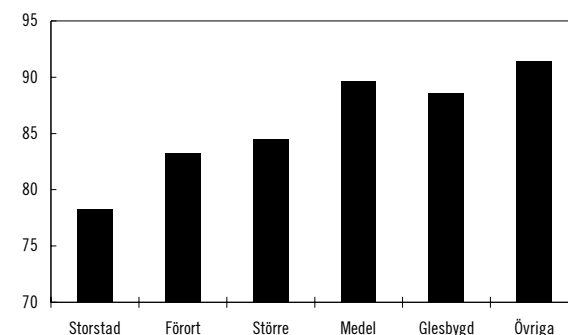
medför att den genomsnittliga tiden för t.ex. förvärsarbete eller studier blir låg eftersom dessa aktiviteter över huvud taget inte utövas av en stor del av befolkningen, i synnerhet inte på helgerna. Det innebär att en del av skillnaderna mellan olika regioner för vissa aktiviteter förklaras av att andelen utövare skiljer sig åt, snarare än att tiden för de som faktiskt utövar aktiviteterna är olika.

Den genomsnittliga tid som ägnas åt förvärsarbete samvarierar i stort med regionernas ekonomiska rangordning. Där man har en högre ekonomisk standard är tiden för förvärsarbete hög. Högst är arbetstiden i förortskommuner och lägst i gles- och landsbygdskommuner. Högst genomsnittlig förvärsarbetstid per dygn har man i Stockholms län och lägst i Norrland, 4 timmar och 10 minuter respektive 3 timmar och 20 minuter. Den genomsnittliga tiden man ägnar åt förvärsarbetet är alltså ca 50 minuter per dygn, eller ca 25 procent högre, i Stockholm jämfört med Norrland. Om man istället enbart ser till dem som faktiskt förvärsarbetar minskar skillnaden till ca 40 minuter, 8 timmar och 50 minuter per arbetsdag i Stockholm jämfört med 8 timmar och 12 minuter per arbetsdag i Norrland. I denna tid ingår då även arbetsresor.

Genomgående är tiden för arbetsresor högre i landets mer tätbefolkade delar. Den genomsnittliga tiden varierar t.ex. mellan 16 minuter i Norrland och 29 minuter i Stockholms län. Även om man ser till enbart de som faktiskt har arbetsresor är skillnaderna stora.

Diagram 2.9 Ekonomisk standard efter boendegift per genomsnittlig förvärsarbetstimme år 2001 för individer 20-84 år i olika kommungrupper

Kronor per timma i 2003 års prisnivå

Källa: Tidsanvändningsundersökningen, LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

En central fråga är vilken betydelse tiden som ägnas åt förvärvsarbete har för den ekonomiska standarden. Diagram 2.9 visar ekonomisk standard med hänsyn tagen till boendeutgifter för personer i åldern 20–84 år i relation till förvärvsarbets-tid i olika kommungrupper.⁴³ Man kan konstatera att den ekonomiska standarden per förvärvsarbetsstimme är högre i de regioner där den ekonomiska standardens nivå är lägre. Detta förklaras av att andra inkomster än från förvärvsarbete, som ju är beroende av arbetstiden, utgör en större andel av inkomsterna i dessa regioner. Då jämförelsen avser personer 20–84 år förklaras olikheterna dels av skillnader i genomsnittlig förvärvsarbets-tid för den förvärvsaktiva generationen dels av skillnader i andelen äldre.

En mindre grad av betalt arbete ökar utrymmet för obetalt arbete. Där kvinnor och män förvärvsarbetar i högre utsträckning är tiden att lägga på hemarbete lägre och vice versa. Den tid som inte förvärvsarbetas fördelas mellan dels arbete i hemmet, dels andra aktiviteter som t.ex. studier, fritid och personliga behov.

Genomgående ägnas mer tid åt obetalt arbete i hemmet i de landsdelar där förvärvsarbetet är mindre omfattande. Mest tid på hemarbete redovisas i Småland, 3 timmar och 54 minuter och minst i Stockholms län med 3 timmar och 35 minuter.

Hemarbete genererar också ett värde, men av en annan karaktär än lönearbete. Under antagande att hemarbete har ett ekonomiskt värde innebär detta att hemarbetet ytterligare bidrar till att jämna ut den ekonomiska standarden mellan olika landsdelar, men vi har här valt att inte beräkna det ekonomiska värdet av denna effekt.

Vid en summering av den genomsnittliga tiden för förvärvs- och hemarbete blir de regionala skillnaderna mindre. Den sammanlagda arbetstidens omfattning varierar i stort sett med den ekonomiska standarden. Där mest total tid ägnas åt förvärvsarbete är inkomsterna högst. Å andra sidan innebär detta att den genomsnittliga tiden för rekreation och personliga behov är lägre i dessa regioner.

2.4 Slutsatser

Försörjningssituationen varierar kraftigt mellan olika delar av landet, såväl mellan kommuner som mellan olika typer av regioner. Det finns stora skillnader i arbetslöshet och sysselsättningsnivåer men också i arbetstid bland de sysselsatta. Sammantaget medför dessa skillnader att löner och andra marknadsinkomster är förhållandevis ojämnt fördelade över landet.

Skatter och transfereringar jämnar på ett effektivt sätt ut dessa skillnader. De disponibla inkomsterna är därför mycket jämnt fördelade över landet. De flesta kommuner och regioner ligger samlade på en gemensam nivå, endast ett tiotal kommuner avviker genom att ha en något högre standard jämfört med de övriga. Dessa mer välbärgade kommuner ligger samtliga i storstädernas, framförallt Stockholms, förorter. Ingen kommun eller region har påtagligt lägre inkomstnivå än de övriga.

När hänsyn tas till offentlig konsumtion och boendeutgifter minskar skillnaderna ytterligare. Invånarna i olika kommuner och regioner har alltså olika förutsättningar vilket återspeglas i att betydelsen av olika inkomstkomponenter varierar kraftigt. Det slutliga resultatet, den levnadsnivå som invånarna i respektive region faktiskt har, är dock mycket jämn.

En risk med denna utjämning är att sambandet mellan ekonomisk tillväxt och faktisk levnadsnivå kan försvagas. Detta kan på sikt minska de ekonomiska drivkrafterna på regional nivå. Detta var slutsatsen i en studie av sambandet mellan regional produktion och inkomst som gjordes i ESO:s regi.⁴⁴ Utjämningen av hushållens inkomster kan även medföra inlåsningseffekter då det privat-ekonomiskt kan vara olönsamt att flytta till jobb. Kopplingen mellan arbetsinsats och ekonomisk standard riskerar också att bli svag.

I de kommuner som avviker genom att ha högre inkomster än övriga arbetar invånarna betydligt mer. Om inkomsterna justeras för arbetstid visar det sig att inkomsterna i förhållande till arbetad tid är betydligt lägre i de välbärgade regionerna än i övriga delar av landet.

⁴³ Beräkningen har gjorts genom att den justerade disponibla årsinkomsten efter boende har dividerats med den genomsnittliga dagliga förvärvsarbets-tiden multiplicerat med 365.

⁴⁴ Ds 1999:50, Regionalpolitiken – en ESO-rapport om tro och vetande.

Underbilaga 3

Begrepp och definitioner

Inkomstbegrepp

Disponibel inkomst: Hushållets totala inkomst från arbete, kapital och transfereringar minus betald skatt, betalt underhållsbidrag, återbetalt studiemedel och återbetalt socialbidrag. Erhållet studiemedel betraktas som en transferering och ingår i disponibel inkomst.

Justering för försörjningsbörda: För att kunna jämföra den ekonomiska standarden mellan hushåll av olika storlek och med olika sammansättning måste den disponibla inkomsten justeras. För att göra detta används en ekvivalensskala. Denna baseras på konsumtionsvikter enligt norm för socialbidrag kompletterad med en schablonmässig boendekostnad enligt "trångboddhetsnorm 2". Denna norm har parametriserats enligt följande formel:

$$\text{Hushållets vikt} = (\text{antal vuxna} + 0,7 \cdot \text{antal barn})^{0,7}$$

Ekonomisk standard: Hushållets disponibla inkomst dividerad med ovan beskrivna ekvivalensskala.

Individens ekonomiska standard: Hushållets justerade disponibla inkomst påförs samtliga personer i hushållet. Redovisning sker sedan på individnivå.

Kapitalvinster: Eftersom inkomststatistiken baseras på deklarationsuppgifter till taxeringen mäts inte inkomst på ett i ekonomisk mening neutralt och symmetriskt sätt. Värdeökning i aktier och andra tillgångar registreras som inkomst först när de realiseras. Denna egenskap i skattereglerna innebär att inkomstfördelningen i den officiella statistiken kan vara svårbedömd. Kapitalvinster och därmed inkomstolikheterna varierar kraftigt år från år. För att illustrera kapitalvinster betydelse redovisas utvecklingen för två inkomstbegrepp, justerad disponibel inkomst med och utan kapitalvinster. Om inget annat anges avser redovisningen justerad disponibel inkomst inklusive kapitalvinster.

Fördelningsmått

Decilkvot: Den disponibla inkomsten (vid övre decilgränsen) bland dem med högre ekonomisk standard dividerad med inkomsten för dem med lägre standard.

Gini-koefficient: Detta är det vanligaste måttet på ojämnheten i inkomstfördelningen. Gini-koefficienten antar värdet 0 när inkomsten är lika för alla och värdet 1 vid maximal ojämnhet, dvs. när en person får alla inkomster. Koefficienten är mest känslig för vad som händer i mitten av fördelningen.

Redovisningsgrupper

Decilgrupp: Befolkningen delas in i tio lika stora grupper där de 10 procent med lägst standard hamnar i decilgrupp 1, de med näst lägst standard i decilgrupp 2 osv. ända upp till decilgrupp 10 med högst ekonomisk standard.

Familjetyper: E0= ensamstående utan barn, E+= ensamstående med barn, PE= ensamstående pensionär, EÖ= ensamstående med hemmaboende vuxna barn, G0= gift/samboende utan barn, G+= gift/samboende med barn, PS= samboende pensionär, GÖ= övriga samboende hushåll – flergenerationsboende.

Övriga mått

Ekonomisk marginalisering: Med detta avses de personer som under tre år i rad har haft en disponibel inkomst som till mer än 50 procent utgörs av arbetsmarknadsstöd, sjukpenning, förtidspension (inkl. sjukbidrag), socialbidrag eller bostadsbidrag. Endast personer i åldern 20–64 år som har en disponibel inkomst över två basbelopp per år ingår i beräkningen.

Förmögenhetskonzentration: Andel av hela nettoförmögenhetssumman till marknadsvärde som ägs av de en procent rikaste hushållen.

Inkomst rörlighet (M): Inkomsternas stelhett kan beräknas som kvoten mellan ojämnheten i den sammanlagda inkomsten under en flerårsperiod och det viktade medelvärdet av ojämnheten i de årliga inkomsterna under samma period (R). Motsatsen, inkomsternas rörlighet eller mobilitet (M) definieras $M = 1 - R$. Mobilitet anger enligt denna definition i vilken grad inkomstfördelningen utjämnas när undersökningsperioden förlängs. Ju närmare ett, desto högre mobilitet och större utjämning över tiden.

Kommunens ekonomiska standard: Medianen av den justerade disponibla inkomsten bland individerna i respektive kommun.

Marginal effekt: Beräkning av marginaleffekter har utförts med hjälp av FASIT-modellen, som använder data från undersökningen av hushållens ekonomi. Efter en tänkt inkomstökning på

12 000 kronor och eventuellt minskat arbetsmarknadsstöd beräknas inkomstskatt, pensionsavgift, barnomsorgsavgift och transfereringar enligt reglerna för respektive år.

Median: 50 procent av befolkningen har lägre inkomst än medianinkomsten.

Glidande medelvärde: Istället för faktiska värden redovisas medelvärdet av ett antal närliggande observationer. Det första redovisade värdet blir alltså medelvärdet av de x första observationerna, därefter flyttas fönstret fram ett steg. På detta sätt kan ”hackiga” kurvor jämnas ut. Antalet redovisade värden minskar från n till $n-x+1$, där n är antalet observationer i den ursprungliga serien och x är antalet observationer i de glidande medelvärdena.

Avsteg från den officiella inkomststatistiken

I kapitel 1 redovisas hur hushållens inkomster och inkomstolikheterna har utvecklats sedan 1991. Det inkomstbegrepp som används är individernas ekonomiska standard men följande avsteg från SCB:s officiella statistik har gjorts.

Analysen avser individernas ekonomiska välfärd. Detta innebär ett normativt ställningstagande att samtliga personer, barn som vuxna, ensamboende som samboende, skall ges lika stor tyngd när fördelningen av ekonomiska resurser bedöms. Den justerade disponibla inkomsten påförs samtliga familjemedlemmar. I den officiella statistiken visas fördelningen bland hushåll. Detta innebär exempelvis att man där ger fem gånger större vikt till vad som händer en ensamboende person än vad som händer personerna i en familj med två vuxna och tre barn.

Den nya socialbidragsnormen med tillägg för boendekostnader används för att justera för olika hushålls storlek. Normen beaktar de ekonomiska stordriftsfördelar som rimligen finns i större hushåll. Till normen har lagts en schabloniserad boendekostnad och antagna belopp för vård, möbler m.m., därefter har normen med hjälp av en statistisk analys givits en generell och enklare matematisk form (se ovan). SCB:s statistik baseras på en äldre norm utan hänsyn till boendekostnader. Den kan anses betydligt underskatta standarden i bl.a. barnfamiljer.

Datamaterial

HEK

Huvuddelen av analysen i kapitel 1 baseras på SCB:s undersökning av hushållens ekonomi (HEK). Uppgifterna bygger på deklara-tionsuppgifter till taxeringen, olika register hos myndigheter samt intervjuer med hushållen. Undersökningen visar uppgifter med två års fördröjning. Data avseende 2002 är preliminära, vid analys av senare år än 2002 görs en framskrivning till detta års ekonomiska och demografiska förhållanden.

LINDA

Kapitel 2 baseras i huvudsak på bearbetningar av den så kallade LINDA-databasen⁴⁵. Databasen består av ett urval om cirka 3,5 procent av den svenska befolkningen vilket för år 1999 motsvarar cirka 308 000 individer. Till dessa urvalsindivider har eventuella hushålls-medlemmar adderats. Totalt omfattar urvalet därför omkring 786 000 individer år 1999. De individer som ingår i urvalet följs upp på en årlig basis varvid data samlas in och infogas i databasen. Även information för förfluten tid samlas in. Databasen har alltså en så kallad longitudinell struktur där de ingående individerna kan observeras vid upprepade tillfällen, för närvarande finns information för åren 1960–2002. Urvalsindivider som av någon anledning försvinner från databasen ett år, t.ex. genom dödsfall eller emigration, ersätts med nya individer på ett sätt som säkerställer databasens representativitet gentemot den svenska befolkningen det givna året. LINDA ger med sitt stora urval och panel en mycket hög statistisk säkerhet. HEK bedöms ge för osäkra skattningar vid indelning i regioner.

Då LINDA endast baseras på registeruppgifter är hushållsbegreppet av sämre kvalitet än i HEK, där registerinformationen kompletteras med enkätinformation om faktiska familjeförhållanden.

Det underlag som används i analysen av lönespridning, inkomströrlighet, ekonomisk marginalisering och långvarig fattigdom kommer från databasen LINDA, vilken kompletterats med löneuppgifter från SCB:s strukturlöne-

⁴⁵ Longitudinal Individual Data for Sweden. För detaljerad dokumentation se Edin och Fredriksson (2000).

statistik. Vid analys av lönespridning ingår både heltids- och deltidsanställda och det är den överenskomna månadslönen vid heltidsarbete som analyseras.

Offentlig konsumtion

Från tidigare studier av den offentliga konsumtionens effekter på fördelningen av hushållens ekonomiska standard finns information om utnyttjande av offentligt finansierade tjänster samt nettosubventionen för dessa i datamaterialet HEK för åren 1997 och 1999. Nettosubventionen beräknas genom att produktionskostnaden för respektive tjänst minskas med eventuella avgifter. De tjänster som inkluderas i analysen är sådana tjänster som kan relateras till en specifik individ.⁴⁶ Kostnaden för de personliga tjänsterna uppgick 1999 till cirka 330 miljarder kronor att jämföra med en total produktionskostnad för offentliga tjänster på omkring 536 miljarder kronor.

I LINDA finns ingen information om utnyttjande av offentliga tjänster eller relaterade kostnader. Istället imputeras dessa data från 1999 års HEK. Imputeringen baseras på observerade samband mellan å ena sidan de variabler som anger bruk av offentliga tjänster och storleken på subventionerna för dessa tjänster och å andra sidan ett urval av övriga variabler som finns i båda databaserna. Dessa samband specificeras med hjälp av statistiska modeller. Dessa modeller och dess egenskaper beskrivs i SOU 2003:110.

---

⁴⁶ Följande tjänster ingår i analysen: skola (förskoleklass och grundskola), gymnasium, komvux, vuxenskola (särvux, statens skola för vuxna, svenska för invandrare, folkbildning/folkhögskola samt kvalificerad yrkesutbildning), universitet / högskola (inklusive forskarutbildning), barnomsorg, äldreomsorg (hemtjänst och särskilt boende), arbetsmarknadsåtgärder, vård (primärvård, slutenvård och tandvård) samt läkemedel.

Underbilagetabell 3.1 Individernas ekonomiska standard 1991–2002 samt förändring 1991–2004. Median för olika grupper samt medelvärden för inkomstgrupper (deciler)

Kronor per år i 2003 års prisnivå. Förändring i procent.

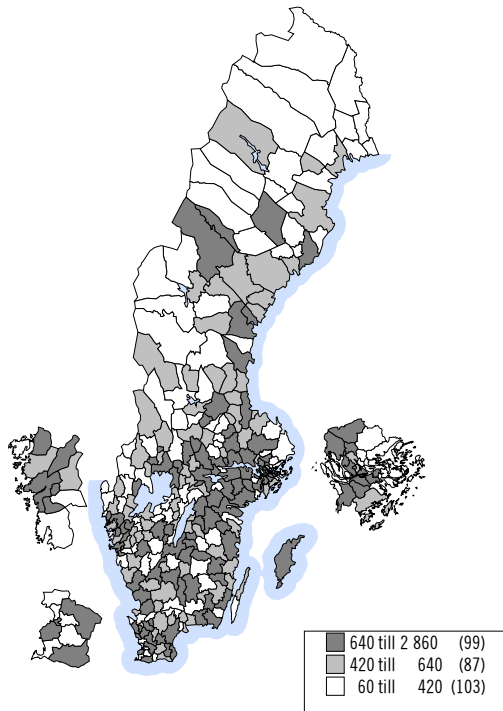
	1991	1996	2002 ¹	1991/2002, %	2002/2004 ² , %	1991/2004 ² , %
Samtliga	136 000	124 900	152 600	12,2	2,3	14,8
Kön						
Kvinnor	132 400	122 400	147 600	11,5	2,3	14,1
Män	139 700	127 800	157 700	12,9	2,3	15,5
Ålder						
0–17 år	129 100	115 300	144 200	11,7	1,2	13,0
18–24 år	136 600	113 700	137 000	0,3	2,4	2,7
25–34 år	136 300	124 400	155 400	14,0	1,0	15,2
35–44 år	142 700	127 800	157 100	10,1	1,6	11,8
45–54 år	169 700	153 100	181 700	7,1	1,6	8,8
55–64 år	162 500	155 000	189 000	16,3	1,4	17,9
65–74 år	118 400	121 700	136 400	15,2	8,2	24,7
75+ år	91 600	100 300	111 300	21,5	6,4	29,2
Hushållstyp						
Ensamboende utan barn	135 100	121 200	146 900	8,7	1,9	10,8
Ensamstående med barn	111 700	101 600	115 900	3,8	0,6	4,4
Ensamstående pensionär	94 700	99 600	108 600	14,7	6,8	22,4
Ensamstående övriga	142 600	122 600	153 700	7,8	3,6	11,7
Samboende utan barn	178 800	165 700	205 100	14,7	1,2	16,1
Samboende med barn	136 400	123 200	156 800	15,0	1,5	16,7
Samboende pensionär	119 300	120 000	134 400	12,7	7,2	20,8
Samboende övriga	176 400	162 100	202 700	14,9	1,9	17,1
Inkomstgrupper, deciler (medelvärden)						
Decil 1	66 600	59 800	71 300	7,1	3,2	10,5
Decil 2	94 600	87 000	101 700	7,5	3,3	11,1
Decil 3	108 100	99 200	116 700	8,0	3,1	11,3
Decil 4	119 700	109 200	131 100	9,5	2,7	12,5
Decil 5	130 300	119 400	145 300	11,5	2,4	14,1
Decil 6	142 100	130 700	160 200	12,7	2,2	15,2
Decil 7	155 600	143 000	176 800	13,6	1,8	15,7
Decil 8	172 300	159 200	198 000	14,9	1,9	17,1
Decil 9	195 900	182 600	228 900	16,8	1,8	19,0
Decil 10	292 400	275 200	367 800	25,8	2,9	29,5
Samtliga (medelvärde)	147 800	136 500	169 800	14,9	2,5	17,7
Andel under halva medianen, %	3,4	3,7	4,5			
Andel av total inkomst						
1% högst standard	4,4	4,3	5,2			
10 % högst standard	19,8	20,2	21,7			

¹Data för 2002 är preliminära.²Framskrivning av ekonomi, demografi och regler till 2004.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Underbilagefigur 1 Socialbidrag per invånare 2002

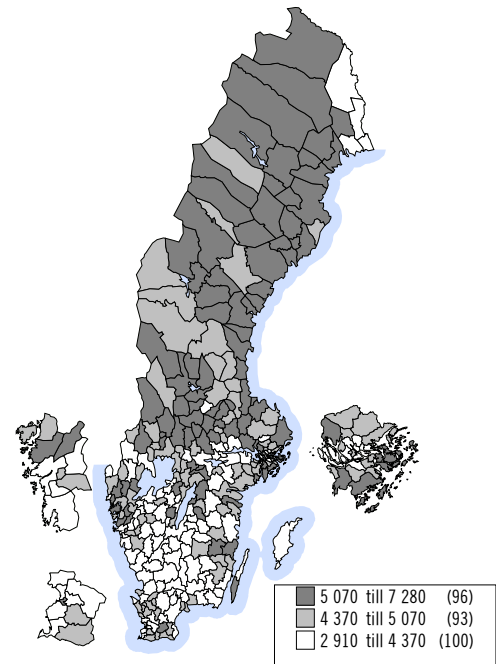
Kronor per invånare

Källa: Socialstyrelsen (2002) Ekonomiskt bistånd årsstatistik, 2002

Underbilagefigur 3 Sjukpenning per invånare 2002

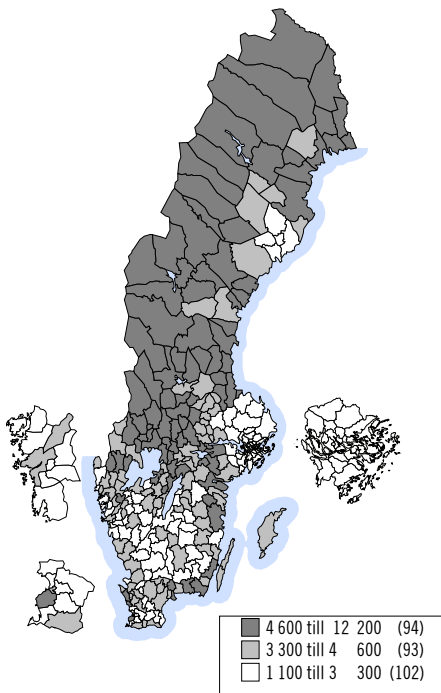
Kronor per invånare

Källa: Totalräknad inkomst- och förmögenhetsstatistik, SCB

Underbilagefigur 2 Arbetsmarknadsstöd per invånare 2002

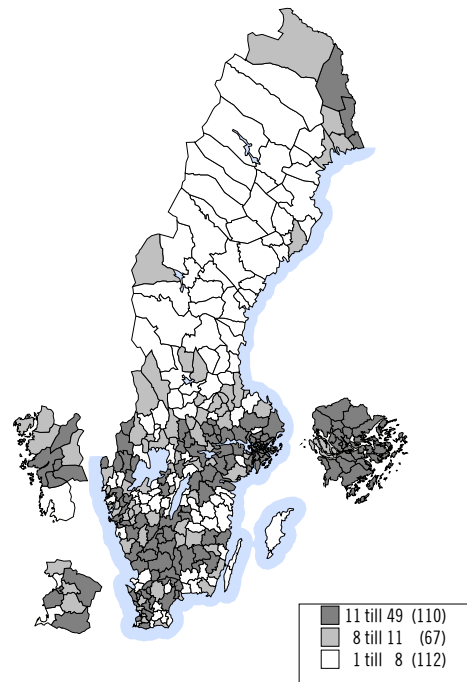
Kronor per invånare

Källa: Totalräknad inkomst- och förmögenhetsstatistik, SCB

Underbilagefigur 4 Andel född i annat land än Sverige 2002

Procent

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar